

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

Bartošek Jan

**Meč a ostruhy v hrobových situacích 9.-10. století raně středověké
Evropy**

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Tomáš SOMER, Ph.D.

Olomouc 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jsem pouze literaturu a zdroje uvedené v seznamu.

V Olomouci dne

.....

podpis

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval všem, kteří mě v psaní práce podporovali. Chtěl bych poděkovat svému vedoucímu, který byl chápavý, trpělivý, konstruktivní a měl i smysl pro humor. Chtěl bych poděkovat mé skvělé ženě, která mi byla od začátku oporou. Stejně tak Monice Barákové, jejíž podpora a povzbuzování je nezměrná. A specifická. Rád bych poděkoval Tomáši Vlasatému a několika hodinovým diskusím, které mě právě k tomuto tématu přivedly. Rád bych poděkoval rodičům, že tvořili pohodové a přátelské prostředí a vždy mi vyšli vstříc.

Obsah

Úvod.....	6
1. Vymezení zkoumaného území.....	9
2. Víra a vyznání.....	10
2.1 Christianizace.....	10
2.2 Christianizace.....	12
3. Sakrální stavby a mocenská centra ve vztahu k nálezovému korpusu.....	13
3.1 Pohansko u Břeclavi, Mikulčice, Staré město u Uherského Hradiště.....	13
3.2 Kouřim.....	14
3.3 Olomouc.....	14
3.4 Žatec.....	15
4. Opaskové mečové garnitury a jejich význam.....	16
5. Kopí, vědra a jejich význam.....	19
6. Základní rozřazení zkoumaných mečů.....	22
6.1 Meč, insignie společenského statutu.....	22
6.2 Meče, nástin jejich chronologie, rozřazení v rámci typologie dle Petersena a její význam.....	24
6.3 Fenomén ULFBERHT a mečířské značky.....	26
7. Typologizace zkoumaných mečů.....	29
7.1 Petersenův typ K.....	29
7.2 Petersenův typ H.....	30
7.3 Petersenův typ B.....	31
7.4 Petersenův typ U.....	32
7.5 Petersenův typ N.....	33
7.6 Petersenův typ X.....	34
7.7 Petersenův typ Y.....	35
8. Problematika archeologizace ve vztahu k typologizaci.....	37

9.	Katalogizace.....	39
10.	Lokalizace na mapě.....	44
11.	Interpretace.....	47
11.1	Chronologie a její vliv na karolínskou podobu mečů.....	47
11.2	Mocenská centra v rámci geografické lokalizace jednotlivých hrobových situací ...	49
11.3	Christianizace a její důsledky na hrobové situace.....	50
11.4	Hierarchizace společnosti na základě hrobových situací a mečů.....	51
12.	Závěr.....	53
13.	Resumé.....	56
14.	Zdroje.....	57
14.1	Prameny.....	57
14.2	Literatura.....	57
14.3	Obrázkové přílohy.....	63

Úvod

Ve své práci bych se rád zaměřil na hroby nacházející se na území nynější České republiky. Hroby, zejména pak kostrové, jsou záměrné uložení spojené s pohřebním ritem. Já se zaměřuji na ty, kde se v jedné situaci vyskytují jak ostruhy, tak meč, což považuji za základní atributy jezdce. Dalšími artefakty, které dle mého soudu hrají roli, jsou mečové, opaskové a podkolenní garnitury. Ty mohou lépe osvětlit nejen majetnost majitele, ale částečně také jeho smýšlení při výběru těchto garnitur. Artefaktem, který je s jezdeckým nepochybně spjat, je kopí. To je pro jezdce základní zbraň, kdy její hlavní výhodou spatřuji ve velkém dosahu a možnosti koncentrovat sílu do velmi malého místa. Dalším aspektem, na který se chci zaměřit, jsou věderka. Ta jako takové jsou součástí hrobových výbav nejen jezdeckých hrobů, ale také řady dalších, které si díky skladbě milodarů jako bohaté či až elitní hroby nevykládáme. Ostatně věderka coby milodar figurují i u jiných kultur než u těch, které máme spjaty s územím České republiky.

Můj výzkum by měl objasnit, jakou chronologií je ukládání mečů a ostruh do hrobu zatíženo, zda se objevuje kontinuálně, zda je v určitých obdobích trend ukládání do hrobů silnější, zda slabší, nebo zda úplně mizí. Zda se chronologie a frekvence odráží i v způsobu chápání mečů, jejich typologizaci a distribuci v raně středověké Evropě. Také jestli dochází ke změnám vnímání milodarů v celcích a jaké k tomu mohla mít zkoumaná společnost důvody.

Pakliže se jedná o hroby, které jsou vybaveny meči, nutně musíme uvažovat, k jaké společenské vrstvě tyto muži patřili. Zejména mě bude zajímat otázka, jestli mají něco muži s těmito milodary společné, jestli se skutečně jedná o elity někdejších společenských vrstev, či zda do procesu a vnímání jezdeckých artefaktů coby atributů nevstupují další okolnosti. Dalšími okolnostmi může být třeba otázka víry a jejího praktikování. Mluvím jak o víře v Boha, tedy křesťanství, tak o polyteismu, nebo také pohanství, které konzervativně působilo v různých momentech života. Jedním z nejsilnějších momentů života je totiž právě smrt, a tak budu zkoumat, do jaké míry a jak byli tyto muži ovlivněni christianizací jako takovou.

V neposlední řadě je hlavním záměrem této práce hrobové situace v 9. až 10. století na území České republiky evidovat, zaznamenat výše zmíněné okolnosti, zanést je do mapy a sledovat jejich distribuci a koncentraci. Domnívám se, že coby elitní skladba milodarů, které jsou mnohdy nákladně dekorované, bude nejvyšší koncentrace takovýchto hrobových celků zejména v blízkém okolí někdejších mocenských center.

Celým tématem je však protkána červená niť archeologizace, tedy procesu, kdy přechází předmět z živé kultury do mrtvé a stává se artefaktem. Nejenže tento destruuující proces překoná jen menší procento nálezů, ale také je silně podmíněn moderními okolnostmi. Narážím zejména na silnou snahu archeologů v 50. až 80. letech provádět intenzivní výzkumy na jihu Moravy. Problematické mohou být také některé technologie, které byly užity, kdy nemusely odhalit některé detailní aspekty, které by nyní mohly být lepším vodítkem. Samozřejmě si uvědomuji, že aplikace poznatků z mrtvé kultury se nemusí plně a jasně promítnout do kultury živé.

V zásadě jde tedy o bližší interpretaci jezdců a jejich možné víry. Zda je možné jezdce charakterizovat jako praktikující křesťany či naopak. Dále mně bude zajímat, zda je možné tuto skupinu hrobů považovat za hroby elitních bojovníků koncentrujících se kolem mocenských center. Jaké předměty u sebe muži měli pohřbeny a proč? Co jsme schopni o těchto mužích říct?

Pramenná základna pro můj výzkum je především zpracována díky Jiřímu Koštovi, který zpracoval všechny meče na území České republiky, a to v souhrnném výzkumu z roku 2019.¹ Opatřil jej odbornými moderními popisky, interpretacemi, nákresy i rozměry, a tak je možné velmi dobře toto téma uchopit. Typologizace mečů byly již zpracovány a budu vycházet z prací Fedira Androschuka² a Jana Petersena.³ Co do českého prostředí velmi významně působili jak archeologové zpracovávající hmotnou kulturu Velké Moravy⁴, tak i profesor Jiří Macháček, který provedl teprve loni významný výzkum antropologického

¹ KOŠTA, Jiří – HOŠEK, Jiří: *Ninth to mid sixteenth century swords from the Czech Republic in their European context, part I* (dále jen *Swords from the Czech Republic*), Praha 2019

² ANDROSHCHUK, Fedir: *Viking Swords: Swords and Social aspects of Weaponry in Viking Age Societies* (dále jen *Viking Swords*), Stockholm 2014, s. 175-193

³ PETERSEN, Jan: *De norske vikingesverd. En typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben* (dále jen *De norske vikingesverd*), Oslo 1919. (publikovaná magisterská práce)

⁴ KLANICA, Zdeněk: *Nechvalín, Prušánky: čtyři slovanská pohřebiště, Díl I* (dále jen *Nechvalín*), Brno 2006.

materiálu.⁵ Skvělé práce zpracovávající zejména mečové garnitury pochází od Šimona Ungermana.⁶ Ucelený rámec pak poskytuje Pavel Kouřil s edicí *Velká Morava a počátky křesťanství*.⁷ Rámec politických dějin pak velmi dobře zpracoval doktor Dušan Třeštík.⁸

⁵ KOŠTA, Jiří – HOŠEK, Jiří – DRESLER, Petr – MACHÁČEK, Jiří – PŘICHYSTALOVÁ, Renáta: *Velkomoravské meče z Pohanska u Břeclavi a okolí – nová revize (dále jen Velkomoravské meče z Pohanska)*, Památky archeologické 110, 2019, s. 173–235.

⁶ UNGERMAN, Šimon: *Mečové pásy 9.–10. století v západní a střední Evropě (typologie, chronologie, provenience, symbolika)* (dále jen *Mečové pásy*). In: PIETA, Karol – ROBAK ZBIGNIEW (ed.): *Bojná 2. Nové výsledky výzkumov včasnostredovekých hradísk*, Archaeologica Slovaca Monographiae – Fontes XX. Nitra 2012, s. 251–279.

⁷ KOUŘIL, Pavel (ed.): *Velká Morava a počátky křesťanství* (dále jen *Velká Morava*). Brno 2014.

⁸ TŘEŠTÍK, Dušan: *Vznik Velké Moravy: Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871* (dále jen *Vznik Velké Moravy*), Praha 2001.

1. Vymezení zkoumaného území

V rámci práce se proto chci zaměřit na území dnešní České republiky, a to hned ze dvou hlavních důvodů. Území je velmi dobře archeologicky zmapováno, zejména ve vztahu zkoumanému období 9. až 10. století, kterému byla a je věnována velká pozornost akademické archeologické obce.

Nabízí se otázka, zda se věnovat také situaci ve Slovenské republice, protože dosavadní zaměření může působit ahistoricky ve vztahu k někdejšími politickým podmínkám. Nakolik si uvědomuji, že stanovení hranic současnou hranicí České republiky je problematické, avšak stejně tak vymezení zkoumaného území s akcentací na historické formy hranic či území sfér vlivů by bylo vzhledem k nejasným hranicím velmi komplikované.

Dalším aspektem, který v tomto negativně působí, je stav bádání a archeologická prozkoumanost jednotlivých území. Česká republika je z hlediska archeologického poznání přeci jen určitým uzavřeným celkem a je příhodné vymezit, podobně jako Jiří Košta ve svém revizním výzkumu mečů z České republiky, jasně rozsah zkoumaného území. Je také nutno podotknout, že přidání Slovenské republiky a zahrnutí jejího území do zkoumané oblasti by vedlo také k otázkám, zda nezahrnout do výzkumu také další a další oblasti. Jmenovitě Maďarsko nebo Rakousko. Rozšířit se však může i o například polské Hnězdno či jiné oblasti hrající roli v 10. století. Zahrnutí všech těchto oblastí by nebývale zvětšilo již tak velký geografický rozsah a zvýšilo složitost dané problematiky.

Právě možnosti nedávného revizního výzkumu, který poskytl řadu nových detailů, umožňují efektivně zkoumat vztahy mezi jednotlivými hrobovými situacemi, jejich souvislosti, možné analogie. Bohužel žádné takto detailní revizní výzkumy v sousedních zemích neproběhly.

2. Víra a vyznání

2.1 Christianizace

Christianizace byl velmi zdoluhavý proces a víra byl aspekt vědomého myšlenkového bytí, které bylo vnímáno veskrze osobně. Křesťanství nejspíše pronikalo na území České republiky velmi zvolna, a to až v 9. století. Ponechávání víry v rámci soukromí bylo dosti běžné, ostatně Moravané vykonávali pohanské rituály ještě dlouho po známém křtu roku 831. Důvodů, proč se nechat pokřtít mělo být více. Jednak víra, že coby křesťanští představitelé nebudou cílem franských výbojů, což se záhy nepotvrdilo, ale také z hlediska výhodnosti v ekonomické sféře.⁹

Pohanství a křesťanství tak determinovalo přímo to, jakým způsobem k vám bude přistupováno. Je jistě zřejmé, že velkou výhodou mohla být společná víra, nicméně ani pohanskost neměla býtí nutnou překážkou vůči diplomatickým stykům, ačkoliv jistě byla nevýhodou.¹⁰ Řada karolínských importů pak však naznačuje, i v rámci nálezového korpusu mečů, že česká knížecí aristokracie byla do jisté míry součástí dosahu politické, ale také kulturní sféry vlivu.¹¹

Příkladem takového importu může být například výbava knížecího hrobu z Kolína. (viz přílohy 13–20)¹² Ať už trojlístková mečová garnitura s florálními motivy, kterou spatřujeme hojně i na franské ikonografii, tak poměrně raritní nález v podobě artefaktu zlaceného kalicha, který je rovněž zdoben plastickou florální výzdobou.¹³

⁹ TŘEŠTÍK, Dušan – SOMMER, Petr: *Cesta ke křesťanské společnosti*. In: Sommer, Petr – Třeštík, Dušan – Žemlička, Josef (edd.): *Přemyslovci: budování českého státu*, Praha 2009, s. 240–246.

¹⁰ SOMMER, Petr – TŘEŠTÍK, Dušan – ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy a Morava*. In: Berendová, Nora: *Christianizace a utváření křesťanské monarchie: Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10.–12.*, Praha 2013, s. 219–261, zde s. 222–224.

¹¹ TŘEŠTÍK, Dušan: *Vznik Velké Moravy*, s. 157–160.

¹² SOMMER, P. – TŘEŠTÍK, D. – ŽEMLIČKA, J.: *Čechy a Morava*, s. 227–228.

¹³ KOŠTA, Jiří – LUTOVSKÝ, Michal: *Raně středověký knížecí hrob z Kolína (dále jen Hrob z Kolína)*. *Fontes archaeologici Pragenses* 41, 2014, s. 9–203.

Prolínání křesťanského vnímání víry, a to i z hlediska čiré pragmatiky, působilo řadu ambivalentních postojů a pólů ve společnosti po poměrně dlouhou dobu hluboko do 9. století, o čemž svědčí i stíznosti Metodějovy na aristokracii samotném centru velkomoravské říše, tedy v Mikulčicích:

„(...) *nebrání konání obětí podle dřívějšího obyčeje* (...)“¹⁴

Dalším z takových dokladů ambivalentního přijímání křesťanství a ponechávání víry spíše na individuálním rozhodování může být pak kostel na poblíž Starého Města u Uherského Hradiště v obci Modrá, pouze několik set metrů od Velehradu a pár kilometrů od Sadské výšiny. Ten je možné datovat již do doby první třetiny 9. století či samotného přelomu 8. až 9. století.¹⁵ Což předznamenává příchod křesťanství a zejména, a to hlavně, jeho poměrně velkou proklamaci v podobně finančně náročné stavby kostela. Nakolik se jednalo o akt víry a nakolik o akt pragmatičnosti z hlediska politických a obchodních vztahů s ostatními křesťany, nejspíše zejména s franskou říší, je pak nasnadě.

Poměrně hojně se vyskytujícím dokladem přijímání křesťanství jsou nám přívěsky na krk v podobě křížků, například křížek z lokality Uherské Hradiště – Sady.¹⁶ Dalším hojně poměrně hojně se vyskytujícím artefaktem jsou nákončí opaskových garnitur s křesťanskou symbolikou, například nákončí z Mikulčic, nacházející se v hrobě 100 v Mikulčické akropoli poblíž druhého kostela.¹⁷ Počátek výskytu těchto artefaktů s křesťanskou tematikou pak spatřujeme v oblasti Velké Moravy zhruba v první třetině 9. století.¹⁸

¹⁴ BARTOŇKOVÁ, Dagmar – VEČERKA, Radoslav (edd.): *Prameny k dějinám Velké Moravy II. Texty bibliografické, hagiografické, liturgické*, Praha 2010, s. 83 (Život Konstantinův).

¹⁵ GALUŠKA, Luděk: *Archeologický skanzen v Modré u Velehradu – velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví: (současný stav)*. *Archaeologia historica* 30, 2005, s. 9–22.

¹⁶ KOUŘIL, Pavel: *Archeologické doklady křesťanství v památkách hmotné kultury 9. až 10. století na Moravě*. In: KOUŘIL, Pavel. (ed.): *Cyriometodějská misie a Evropa 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu*, Brno 2014, s. 102–113.

¹⁷ KOUŘIL, P. (ed.): *Velká Morava*, s. 356.

¹⁸ SOMMER, P. – TŘEŠTÍK, D. – ŽEMLIČKA, J.: *Čechy a Morava*, s. 227–228.

2.2 Christianizace

Od počátku příchodu Slovanů se etablovalo na území Čech a Moravy pohřbívání žárem, přičemž ono spalování zemřelých přetrvávalo velmi konzervativně až do 8. století. Ony žárové pohřby přitom nenesly jinou než stratigrafickou stopu v podobě vytvořených jamek pro popel, neexistovala tedy žádná nádobka, snad možná organická, do které by se zemřelý uložil. Právě osmé století se jeví jako přechodová fáze v rámci pohřebního ritu, kdy spolu koexistovaly jak žárové, tak kostrové pohřby, a to až do 9. století, kdy žárové pohřbívání definitivně mizí. Právě během 9. století začínají převládat kostrové formy pohřbívání. Nakolik byl tento stav ovlivňován šířením myšlenky křesťanství a nakolik se jednalo o jistou formu akulturace, kdy byl v 9. století obecný trend střední Evropy upouštět od žárového pohřbívání, a naopak začínal dominovat způsob kostrového uložení, je těžké říci.¹⁹

Doprovázejícím prvkem změny způsobu pohřbívání, který má být dokladem naděje a víry ve větší šanci na spasení duše po vzoru Kristovu, je trend úbytku bohatosti pohřební výbavy v podobě milodarů, kdy se začíná striktně omezovat na statutární symboly, nikterak tolik na předměty spojené s představami posmrtného života.²⁰ Avšak ani tady nelze generalizovat, jak nám dokládají mimořádně bohaté hroby, ať už hrob z Kolína, (viz přílohy 13-20)²¹ či uložení zlacených ostruh s vegetabilním vzorem z Mikulčic z hrobu č. 50.²² Celá problematika ukládání milodarů a přechod k plně křesťanskému způsobu pohřbívání je značně komplikovaná a nejeví známky jednotného přechodu. Mnohem více lze pozorovat individuální případy, kdy se liší nejen v majetku, ale také ve rozdílném vnímání křesťanské víry.

Je dle mého soudu velmi pravděpodobné, že se tyto trendy, tedy šíření křesťanství a představ o pohřbívání a myšlenkové pochody přejímání trendů cizích kultur mohly kombinovat a vzájemně se ovlivňovat.

¹⁹ SOMMER, P. – TŘEŠTÍK, D. – ŽEMLIČKA, J.: *Čechy a Morava*, s. 223-228.

²⁰ ŠOLLE, Miloš: *Od úsvitu křesťanství k sv. Vojtěchu*, Praha 1996, s. 51.

²¹ KOŠTA, J. – LUTOVSKÝ, M.: *Hrob z Kolína*, s. 9–203.

²² KOUŘIL, P. (ed.): *Velká Morava*, s. 356.

3. Sakrální stavby a mocenská centra ve vztahu k nálezovému korpusu

3.1 Pohansko u Břeclavi, Mikulčice, Staré město u Uherského Hradiště

Celkem z území mocenského útvaru Velké Moravy můžeme spolehlivě uvést, že jsme schopni archeologicky potvrdit do 20 staveb sakrální architektury. Konkrétně pět na území dnešního Starého města u Uherského Hradiště, 10 průkazných kostelů v Mikulčické aglomeraci včetně stojícího kostela svaté Markéty Antiochijské v Kopčanech a následně pak dva kostely v prostoru Pohanska u Břeclavi. Ze Slovenského prostoru pak Bratislava, Děvín a Ducové. Nicméně problematika architektury, té sakrální zvláště, je mimořádně problematická a složitá. Stejně jako případy na Slovensku je i řada staveb na území České republiky problematická jak z hlediska datace, tak z hlediska určení typu stavby a jejího účelu, ale už jen samotného procesu jejího archeologického zachycení. Potenciálních míst, kde kostely stávaly, nicméně jejich doložitelnost je nesnadná, je povícero, a to lze hovořit pouze o těch, o kterých víme. Bezpochyby je pod kontinuální zástavbou skryta, nebo již zcela zničena, řada staveb i z období raného středověku.²³

Příkladem těch staveb, které nejsme schopni prokazatelně identifikovat jako kostely, může být stavba na místě hradiště svatého Klimenta poblíž Osvětiman v prostředí Chřibů. Zde byla odkryta kamenná zídka o síle 80 cm, tedy lze prokázat přítomnost kamenné masivní stavby, dost možná kostela, ale bohužel její stav neposkytuje možnost prokázat, zda se jedná o kostel, či nikoliv.²⁴ Ačkoliv jej někteří badatelé nekriticky jako kostel interpretují.²⁵

Kostely na jihu Moravy pak svým způsobem nám nastiňují principy a možné existence center jak politické, tak duchovní, ale i obchodní moci. Konkrétně nám toto dokazují kamenné stavby v aglomeracích Mikulčic, Pohanska u Břeclavi a Starého města u Uherského Hradiště, které mají sakrální charakter a jsou doprovázeny hřbitovem, nakolik můžeme hovořit i v prostředí

²³ POLÁČEK, Lumír: *Velkomoravská církevní architektura*, KOUŘIL, P. (ed.): *Velká Morava*, s. 87–92.

²⁴ MENUŠKOVÁ, Dana: *Hradisko sv. Klimenta u Osvětiman (okr. Uherské Hradiště)*. In: Měřínský, Zdeněk (ed.): *Konference Pohansko 1999: 40 let od zahájení výzkumu slovanského hradiska Břeclav-Pohansko*. Brno 2001, s. 159–184.

²⁵ GALUŠKA, Luděk: *Archeologický výzkum na slovanském hradišti sv. Klimenta u Osvětiman v roce 1989*. Přehled výzkumů 1989 34, 1993, s. 73–74.

kostelů o ukládání mrtvých dle křesťanského ritu. Důležité rovněž je, že se kostely koncentrují na poměrně malé ploše, kdy velmi podobný jev můžeme pozorovat i na zkoumaném korpusu.

3.2 Kouřim

Již na konci 9. století se v prostoru staré Kouřimi objevuje kamenná dlažba, jejichž analogie spatřujeme v bavorském prostoru, konkrétně s pohřebišťmi Marktoberdorf nebo München – Aubing. Nicméně je toto další případ, kdy archeologizace znesnadňuje či přímo znemožňuje prokazatelnou interpretaci a spoléháme se pouze na analogie.²⁶ V následující první polovině 10. století je pak pohřebiště charakteristické adaptací šperků velkomoravského stylu domácí výroby, což dokládá přímé styky s velkomoravským prostředím a jeho adaptaci a přijetí za své.²⁷

3.3 Olomouc

Jádro olomouckého hradiště v prostoru Biskupského náměstí a Křížkovského ulice můžeme spatřovat již v první polovině 9. století. Doprovází jej nálezy typicky velkomoravské provenience, jakými jsou například bradatice či garnitury i mečové pásy a meče samotné, mimo jiné pochází z Nemilan známý meč ULFBERHT, symbol naprosté elity co do mečů a jejich vlastnictví. Problematika Olomouce z hlediska archeologizace již byla popsána velmi podrobně, a ačkoliv největší překážkou dochovávání architektur z doby velkomoravské a post velkomoravské je kontinuální zástavba ve vrcholném středověku a v novověku, dochovávají se nám dodnes insignie, které odkazují na koncentraci politické moci, bohatství do určité míry také centra správního celku. O tomto nás zpravují doklady mimořádně velké zásobnice na obilí, které patrně sloužily ke koncentraci produktů z většího okolí. V prostředí Tereziánské zbrojnice se nám pak zachovávají fragmenty skleněné vitráže, vápenné malty a pálené střešní krytiny, což nás odkazuje na pravděpodobný výskyt profánní či sakrální architektury.²⁸

²⁶ SOMMER, Petr: *Raně středověká „ecclesia lignea“ a archeologie. Začátky křesťanství v Čechách, Kapitoly z dějin raně středověké duchovní kultury.* Praha 2001, 76–85.

²⁷ SOMMER, Petr: *Stará Kouřim*, KOUŘIL, P. (ed.): *Velká Morava*, s. 256–257.

²⁸ ŠLÉZAR, Pavel: *Olomouc*, KOUŘIL, P. (ed.): *Velká Morava*, s. 201–207.

3.4 Žatec

Původní hrotitý příkop nám na lokalitě v Žatci dokládá díky stratigrafickému zpracování společně s nálezy keramiky důkazy o existenci osídlení již v 9. století, avšak v té době se zde nenacházela žádná další významnější stavba či významnější fortifikační prvek. V průběhu 10. století pak přibyl k příkopu, který byl mimo jiné více než 2,5m hluboký, také fortifikační prvek hradu v podobě kamenné plenty doplněná palisádou z kůlů. Jiná kamenná architektura na lokalitě z 9. či 10. století doposud nebyla odkryta a Žatec nabývá v tomto ohledu na bohatosti až v průběhu 11. století.²⁹

²⁹ ČECH, Petr: *Žatec*, KOUŘIL, KOUŘIL, P. (ed.): *Velká Morava*, s. 276-281.

4. Opaskové mečové garnitury a jejich význam

Opaskovými mečovými garniturami se míní ty garnitury, které sloužily k připínání meče k tělu. Artefakty, které nám tuto variantu dokládají nabývají různých podob, kdy je častokrát nejednoznačná interpretace jejich nošení. Chtěl bych ve vztahu ke korpusu upozornit na mečové garnitury v podobě trojlístkového kování, které však rovněž nabývalo různých provedení a variantnosti. Na základě nálezového korpusu, který k tématu trojlístkových máme, lze říci, že typická podoba garnitury mečového pásu obsahovala trojlísté kování, jedno větší a dvě menší kování oválného až čokovitého tvaru, přezku a nákončí.³⁰

I v našem nálezovém korpusu se vyskytuje jedna unikátní adaptace trojlístkového kování, a to v hrobě 375, kdy mečová garnitura je podobna franskému trojlístkovému kování, avšak je vyrobena ze železa a nese celou řadu nýtků. Ungerman sice uvádí, že je řada nýtků velká jako ramena trojlístkové spony, avšak analogií z Prušánek lze usuzovat, že ramena dále pokračovala a zdokumentovaný stav je bohužel zapříčiněn poškozením artefaktu.³¹

„Při datování garnitur s trojlístým kováním lze vycházet ze tří zdrojů: jsou to archeologické datace nálezových celků (hlavně depotů a hrobů), stylový rozbor výzdoby na kováních a ikonografické doklady. Většina badatelů ve svých úvahách kombinuje všechny tři přístupy, každý z nich má však určitá omezení. Archeologické datování má tu nevýhodu, že z uzavřených nálezových celků pochází jen menší počet kování. Pro umělecko-historickou analýzu se zase dají použít jen honosná kování s pečlivě provedenou výzdobou.“³²

Pokud jde o třetí zdroj, známé karolinské rukopisy s vyobrazením garnitur s trojlístým kováním jsou spolehlivě datovány do let 845–870, což ovšem nevyovídá nic o tom, zda (popř. jak dlouho) se tyto garnitury používaly před a po tomto časovém intervalu.³³

³⁰ UNGERMAN, Š: *Mečové pásy*, s. 251–279.

³¹ KLANICA, Zdeněk – KAVÁNOVÁ, Blanka – KOUŘIL, Pavel – UNGERMAN, Šimon: *Mikulčice – die Nekropole an der dreischiffigen Basilika*, Brno 2019, s. 219.

³² UNGERMAN, Š: *Mečové pásy*, s. 261.

³³ WAMERS, Egon: *Die frühmittelalterlichen Lesefunde aus der Löhrrstraße (Baustelle Hilton II) in Mainz*, *Mainzer Archäologische Schriften*, Mainz 1994, s. 20–49.

Bohužel místní nálezy z franské říše, ze které trend trojlístkových garnitur pochází, však zpravidla chybějí. Umělecko-historické rozbory florálních motivů však napovídají, že jejich užívání lze spatřovat zejména v 2. polovině 9. století.³⁴

Častá absence těchto mečových garnitur může být jednak přisuzována archeologizaci, ale také podléhat společenskému vnímání mečových garnitur jako takových. Absence mečové garnitury ještě nutně neznamená, že absentuje z důvodu jejího zničení v čase, ale také nikdy k meči nemusela příslušet. Garnitura jako taková je postradatelný zdobný prvek, kdy pochva meče dokáže naprosto plnit svou funkci. Garnitura je pak zbytnou dekorací, což je, domnívám se, velmi důležitý fakt, který je třeba zmínit. To se nám potvrzuje jak v řadě jiných kultur, kdy například ve Skandinávii jsou v poměru k dochovaným mečům takovéto garnitury mnohem vzácnější, ale také na iluminacích přímo z prostředí franské říše. (viz příloha 1)

Pokud tedy postrádá garnitura praktickou funkci, a přesto se objevuje, tak je to jasná známka toho, že se garnituře nutně musí přisuzovat jiný vztah k živé kultuře, tím bude sociální kontext. Je nutné upozornit, že známe jak garnitury silně dekorované, odlévané ze stříbra a následně zlacené, tak známe také výrazně levnější napodobeniny. Z toho lze usuzovat, že kování sama o sobě – i když byla třeba jen železná a bez náročnější výzdoby – neplnila jen praktickou funkci, ale měla také nezanedbatelný význam pro reprezentaci majitele, neboť odkazovala na určitý „sociální kontext“. Pochopitelně ještě výraznější a bezprostřednější vypovídací hodnotu o sociálním postavení vlastníka měla pro současníky kování zhotovená z drahých kovů a opatřená honosnou výzdobou.

I garnitury mečů jsou koherentním prvkem meče jako celku a působí jako spojené nádoby společenského statutu. Reflektují společenský status a skutečně honosné garnitury po franském způsobu, tedy zpravidla trojlístkové, si mohli dovolit jen elity, které se právě garniturami chtěli ještě více na první pohled odlišit. Importované zboží pak bylo přímým dokladem snahy vyrovnávat se karolínskému způsobu života a napodobovat jej. O importech je pak uvažováno jako o ojedinělých raritních předmětech, které jsou prakticky výsadou nejvyšších společenských kruhů, avšak snaha vyrovnávat se prostřednictvím mečových garnitur franským elitám nepatřila jen naprosté špičce Moravanů. Evidence levnějších adaptací trojlístkových garnitur pak upozorňuje na obecnější snahu podobat se Frankům, což odkazuje na jejich

³⁴ LENNARTSSON, Monika: *Karolingische Metallarbeiten mit Pflanzenornamentik*. Offa 54-55, 1997-1998, s. 431-619.

mimořádně silný vliv v oblasti a také to, že obdiv k franské módě mečových garnitur podléhala širší společnosti, přičemž stále se bavíme o bohaté válečnické vrstvě.

Šimon Ungerman, který téma velmi kvalitně zpracovává, pak upozorňuje ještě na jednu skutečnost, a to že symbolika a vnímání mečového pásu na Velké Moravě odpovídá ne tolik stratifikované a „rozkastované“ společnosti, jakou mohla být ta ve franské říši, ale dokládá přítomnost vertikální mobility v rámci sociálních vrstev, kdy takto jasné symboly, jako mečové garnitury umocňující společenské postavení poskytují jasnou a srozumitelnou symboliku společenské nadřazenosti.³⁵

³⁵ UNGERMAN, Š: *Mečové pásy*, s. 251-279.

5. Kopí, vědra a jejich význam

Kopí coby protáhlé listovité zbraně na ratištích jsou již od antiky nedílnou součástí jak pěšího boje, tak ale i toho jízdního. Chci poukázat na přítomnost kopí v hrobech s ostruhami jako na součást spektra militarií, které můžeme s jezdcem přirozeně pojit.

Typickými zástupci jezdeckých kopí může být kopí s listovitým hrotem, který popisuje ve svém článku Tomáš Vlasatý. Ten jej uvádí jako typ 1, kdy průměrná šířka čepele je okolo 5 cm v nejširším místě a parciálně se pak zužují směrem k hrotu. Typické jsou jemné přechody v šířkách hlavičky, které tvoří oblé tvary podtrhující možnosti vytváření řezáním široké rány. Průměr tuleje je pak zpravidla větší než 2 cm a může stoupat až k hodnotám 3 cm. Váha takových kopí pak zpravidla variuje mezi půl až jedním kilogramem a mohou být vzácně dekorovány technikou inlaye nebo enkrustace.³⁶

Solbergová na základě konstrukce, kdy je tvořeno jádro kopí překládání měkké oceli s nižším procentem uhlíku a na takový měkký střed jsou pak kovářsky navařovány břity, považuje tyto zbraně za militárie franského charakteru. Jejich rozšiřování do širšího spektra Evropy pak spatřuje na konci 8. století.³⁷ Tato konstrukce je vysoce vyspělá a svým způsobem kopíruje to, jakým způsobem byly vyráběny meče. Kopí jsou častokrát masivní a vyžadují tak kvalitní zpracování z důvodu větších sil působících na hrot. Takové kopí pak byly nejspíše vyráběny v dílně ne nepodobné té, ze které pocházely meče karolínského vzoru. Kombinace velmi kvalitního zpracování kovů, progresivního tvaru a možnosti vytvořit v dílnách velké množství těchto zbraní pak zavadaly velkému šíření těchto zbraní, které nalézáme prakticky po celé Evropě, včetně konzervativní Skandinávie, i když tam tyto zbraně nacházíme v menší míře než v kontinentální Evropě, až na území Kyjevské Rusi.³⁸ Dochází tak ke stejnému fenoménu, jako u mečů ULFBERHT, kdy se šířily na obrovské vzdálenosti, nicméně množství dostupných kusů bylo exponenciálně vyšší. O možnostech užití tohoto spektra hlavic kopí nás pak zpravuje i franská ikonografie, která jej vyobrazuje jak při použití na koni (viz příloha 2), tak i v pěším boji. (viz příloha 3) Není pochyb o tom, že muži, kteří bojovali jako jezdci, patřili

³⁶ VLASATÝ, Tomáš: *9th-11th century spearheads longer than 50 cm* (dále jen *Spearheads*). In: <https://sagy.vikingove.cz/en/9th-11th-century-spearheads-longer-than-50-cm/> [cit. 20. 03. 2022].

³⁷ SOLBERG, Bergljot: Weapons Export from the Continent to the Nordic Countries in the Carolingian Period. In: Häbller, Hans (ed.): *Studien zur Sachsenforschung 7*. Hildesheim 1991, s. 241–259.

³⁸ VLASATÝ, T: *Spearheads*

na poli společenského žebříčku k nejvyšším vrstvám, a tak se jednalo o přirozené bojovníky, kteří dovedli používat své, mnohdy špičkové zbraně, všemi různými způsoby, které se jim mohly přihodit. Mnohdy je to zapříčiněno multifunkčností zbraní samotných, kdy kopí je velmi efektivní zbraní jak pro jízdu, tak také proti ní. Jedním z takových kopí pak může být 'masivní kopí z Nechvalína (viz příloha 4), kdy kopí dosahuje přibližné šířky přes 3 cm a délky zhruba 46 cm.³⁹

Vědra pak nejsou pravidelnou součástí hrobové výbavy, vyskytují se poměrně vzácně. Jejich užití je pak z hlediska živé kultury mnohokrát sporné, protože byly vyráběny i ze dřev, ze kterých není radno pít, například z tisu, který dokonce tvoří v Polsku statistickou většinu dřev, ze kterých vědra byla vyráběna.⁴⁰ Vědra jsou častokrát silně dekorovaná a tvoří tak poměrně honosný prvek pohřební výbavy, zvláště pak v případech pobití mosaznými plíšky, jako například v případě věderka z hrobu č. 380 ze třetího mikulčického kostela.⁴¹ Věderka rovněž nenabývají nikterak velkých rozměrů, dokonce můžeme usuzovat, že byly poměrně malé, nezdá se, kdy nenabýval jejich možný objem více než jednoho litru.

Kombinace nevelké velikosti a nevhodného dřeva pro užití člověkem či zvířetem pak nutně musí vést k přemýšlení, jakou funkci tato věderka mohla mít. Domnívám se, stejně jako Kurasiński, že věderka měla zejména význam sakrálního charakteru a byla užívána v kontextu smrti. Nicméně je nutno poznamenat, že ani zde není možné generalizovat a tvrdit, že věderka tvoří homogenní skupinu sakrálního charakteru. Solbergová však usuzuje, a domnívám se, že je tato možnost příhodná, že byly do věderek umísťovány tekutiny, které měly sloužit zemřelému na jeho další cestě. Ostatně umísťování potravin do nádob by nebyl proces, který bychom neznali i z jiných kultur tehdejších, ale i předchozích. Kombinace keramických nádob, věderka pak měla na Velké Moravě zajišťovat široké spektrum zásob na další život.⁴² Nutné je pak ale v kontextu christianizace zmínit, že i v prostoru pozdějšího přemyslovských středních Čech, se stále věderka objevují, a to nejspíše právě ve vztahu ukládání tekutin či stravy do věderek.⁴³ Nakolik je pak tento fenomén spojen s posmrtným životem je zřejmé, nicméně vědra

³⁹ KLANICA, Z: *Nechvalín*, s. 40.

⁴⁰ KURASIŃSKI, Tomasz: *Burials with Buckets in Early Medieval Poland: A Pagan or Christian Custom?* (dále jen *Burials with Buckets*), *Analecta Archaeologica Ressoviensia* 10, 2015, s. 137–178.

⁴¹ KOUŘIL, P. (ed.): *Velká Morava*, s. 308.

⁴² HANULIAK, Milan: *Velkomoravské pohrebiská. Pochovávanie v 9.–10. storočí na území Slovenska*. Nitra 2004, s. 192.

⁴³ PROFANTOVÁ, Nad'a: *Deposits of ceramic and wooden pots as one most important offerings for the „last way for the afterlife“ in the 9th-10th century in the Middle Bohemia*, Cluj-Napoca 2007, s. 191-206.

se objevují i v hrobových situacích naprostých elit z křesťanského prostředí, například v hrobě č. 120 ze staré Kouřimi, kde lze hledat již poměrně silné doklady o křesťanství, protože zde vznikla na konci 9. století kamenná dlažba, jejichž analogie pochází až prostředí bavorských pohřebišť Arktoberdorf nebo München – Aubing, které pak Sommer uvádí jako stavby merovejského stylu spojované s projevy raného křesťanství.⁴⁴

⁴⁴ SOMMER, Petr: *Stará Kouřim*. In: KOUŘIL, P. (ed.): *Velká Morava*, 256-257.

6. Základní rozřazení zkoumaných mečů

6.1 Meč, insignie společenského statutu

Meč, coby zbraň vrcholně technologické produkce, je charakteristický až na výjimky parciálně se zužující čepel směrem k hrotu. Jílec meče pak tvoří horní příčka, rukojeť a spodní příčka. Čepel je pak zpravidla opatřena žlábkem, který sloužil jako forma odlehčení čepele a lepšího vyvážení meče samotného.

O mečích z francké říše můžeme poměrně s jistotou říct, že byly co do kvality technologicky vyspělejší než jejich protějšci z mimo franckého prostoru.⁴⁵ To dokazují metalografické studie, které jasně říkají, že je ocel franských mečů mimořádně kvalitní a předčí tak domácí tvorbu.⁴⁶ O povědomí místních, že je francká produkce výrazně lepší, nás také může spravit řada pokusů, jak vzhled franských mečů napodobit, zejména latinské nápisy na čepeli, ale co do metalografie jsou již patrné velké rozdíly.⁴⁷

O takovém stavu nás také spravuje český archeolog Jiří Košta, kde ve své souborné práci zpracovává přehledně vývoj karolínských mečů.⁴⁸ Rovněž upozorňuje na to, že bylo nanejvýš běžné poptávání franských kvalitních čepelí, avšak jílcové komponenty a jich vzhled, ale dokonce i funkčnost, byly podřizovány místně příslušným trendům, módě, ale také způsobu boje. „Nálezové soubory ze středovýchodní Evropy mají v 9. století franský charakter.“⁴⁹

Meč jako takový však nelze chápat jen jako soubor aspektů pojící se ke zbrani, tedy nelze vnímat pouze onu technickou stránku, ale také jako statutární symbol odrážející postavení ve feudální společnosti. Ve vztahu k důležitosti meče a v mnoha četnosti jeho symboliky je třeba říct, že meče plnily mnoho funkcí, ať už mohly být darem, dědictvím, statusem, symbolem rodu, tak se na meče i přísahalo, kdy porušení mělo znamenat smrt vlastní mečem. Muž tak byl přímo napojen na meč a společně se ctí, ztrácel jak nárok na meč, tak na život.

⁴⁵ HAMPTON, Valerie: *Viking Age Arms and Armour Originating in the Frankish Kingdom*. The Hilltop Review 4, 2011, s. 36–44.

⁴⁶ WILLIAMS, Alan: *A metallurgical study of some Viking swords*, London 2009, s. 121-184.

⁴⁷ ANDROSHCHUK, F.: *Viking Swords*, s. 175-193

⁴⁸ KOŠTA, Jiří: *Přehled vývoje mečů karolínského typu*, Středočeský vlastivědný sborník 23, 2005, s. 159–172.

⁴⁹ Tamtéž, s. 169.

„A přísahám na jilec svého meče, který držím v ruce, že dám matkám přikládat k prsům štěňata místo jejich nemluvňat.“⁵⁰

„Nekřtění Rusové ať položí své štíty, své obnažené meče, kované pásy a další zbraně a ať přísahají na vše, co je zapsáno na této listině: necht' je každý, kdo by porušil svoji přísahu, zabit svou vlastní zbraní a ať je proklet Bohem i Perunem.“⁵¹

Meče však nejsou věčné, a tak i smrt meče, kterou míníme jeho proces přechodu do mrtvé kultury, přichází v raném středověku. Motivace mohou být různé, ať už nejčastější bude smrt majitele, tak mnoho takových mečů je zničeno záměrně, a to poměrně drasticky a pracně.

Jedním z možných způsobů, kdy meč odchází z živé kultury, je také obětování jej. Obětovalo se často v rámci přírody, nejvíce pak míst jako les, studánky, řeky, bažinaté oblasti.⁵² Jsou to místa, kam lidé obvykle nechodili, a tak se věřilo, že zde přebývají nadpřirozené síly, nepodobné bohům, nezřídka kdy oplývající magií. Důvody obětování jsou tak zpravidla spojeny čistě se sakrální stránkou věci a mají mít za následek naklonění sil, které na místech přebývají.⁵³

⁵⁰ HRDINA, Karel – BLÁHOVÁ, Marie – MORAVOVÁ, Magdalena – WIHODA, Martin (edd.): *Kosmas-Kronika Čechů*, Praha 2011, s. 44.

⁵¹ TĚRA, Michal: *Svatí a hříšníci. Staroruská literatura 11.–12. století*, Červený Kostelec 2015, s. 78.

⁵² LUND, Julie: *Banks, Borders and Bodies of Water in a Viking age Mentality*, *Journal of Wetland Archeology* 8, 2008, s. 53–72.

⁵³ NEY, Agneta: *The edges of the Old Norse world-view*, In: Andrén, Anders et al. (eds): *Old Norse Religion in Long-Term Perspectives: Origins, Changes and Interactions – An International Conference in Lund, Stockholm 2004*, s. 63–67.

6.2 Meče, nástin jejich chronologie, rozřazení v rámci typologie dle Petersena a její význam

Z hlediska klasifikace mečů, je důležité jednotlivé typy rozlišovat, a to z řady důvodů. Prvním a zásadním kritériem, které je nutné zohlednit při jednotlivostech typů mečů, jsou jeho jílcové komponenty. Jílcové komponenty jako takové určují to, k jakému typu meč náleží. Jílec je tvořen záštitou, neboli horní příčkou a hlavicí, neboli spodní příčkou. Pomyslnou spojnicí mezi hlavicí a záštitou je pak rukojeť.

Typologie nám umožňuje zkoumat jednotlivé zákonitosti daných typů mečů, přičemž významem a důležitostí tvoří elementární schéma, jak meče vnímáme, dělíme a identifikujeme.

Petersenova typologie vznikla před více než sto lety v Norsku a má s sebou tedy řadu neduhů, nicméně Petersen jako takový je považován za průkopníka v oblasti zkoumání raně středověkých mečů, kdy byl jedním z prvních, který rozřadil a charakterizoval meče. Petersen pracoval se vzorkem více než 1700 norských mečů, vzorek je tedy veliký a postihuje takřka všechny typy, které se vyskytují i v západoevropském a východoevropském kontextu. Co je třeba brát v potaz, je Petersenovo geografické zatížení z hlediska datace, kde některé jeho soudy o dataci podléhají dataci v norském prostředí, avšak z hlediska západoevropského a východoevropského prostoru. Z hlediska charakterizace souboru po stránce technické deskripce je však Petersen dodnes užívaný a platný.

Jednotlivým typům, které se vyskytují ve zkoumaném vzorku mečů, se budu věnovat níže. Raně středověký meč, ostatně jakožto i jeho předchůdci, byl přímo uzpůsoben k boje muže proti muži. Na rozdíl tedy od dalších typicky raně středověkých militarií, jakými byli kopí, oštěpy, sekery či luky a šípy, má meč co do využitelnosti velmi zúžené možnosti. Jako takový tak bývá meč spojován s muži, kteří jsou neoddělitelně spojeni s bojovými elitami.

Taková tvorba elit a zatížení na boj pak odvisí od toho, že jsou meče často považovány za výbavu především jízdnic bojovníků, a proto byly uzpůsobeny boji ze sedla.⁵⁴

⁵⁴ CHOC, Pavel: *S mečem a štítem*, Praha 1967, s. 142–149.

„Jakožto nejsilnější osobní zbraň byl klíčovým artefaktem, kterým se vymezovala mužská složka vyšších vrstev společnosti, symbolizoval nejvyšší výkonnou i soudní moc a byl zároveň brán i jako fyzický prostředek výkonu a realizace práva.“⁵⁵

S tím se pojí již samotná konstrukce meče, která je z hlediska jízdního boje více než vhodnou zbraní pro boj ze sedla, ať už svou délkou či schopností zraňovat řezem. Bezpochyby patřily mezi nejnáročnější řemeslné produkty své doby, tomu odpovídala i vysoká finanční náročnost.⁵⁶ Meč je vnímán jako tradiční součást jezdce, k němuž tedy patřil i řádně cvičený kůň, vybavení na něj a jezdecké kopí.

V souvislosti s vnímáním mečů jako typickou zbraní jezdce je pak nutné zmínit i výzkum Holgera Arbmanna, který během svého výzkumu o kontaktech franského světa se soudobou Skandinávií se ustanovil nový termín pro meče s pravděpodobným původem ve franské říši, a to termín karolínský meč.⁵⁷ Toto označení se pak dále přejímá a užívá jak k označení mečů ve středoevropském prostoru,⁵⁸ tak v oblasti východoevropského kontextu někdejší kyjevské Rusi,⁵⁹ kde je rovněž vnímáno jako označení mečů, u kterých aspekty technologického konstrukčního schématu meče nasvědčují o původu z někdejších oblastí franské říše.

Z hlediska vývoje mečů docházelo k vývoji poměrně stálého charakteru, avšak nejpodstatnější změny a největší progresivita v čase nastala v posledních dvou třetinách 9. století. Dochází k transformaci meče coby silně dekorovaného a složitě komponovaného jílce spolu s čepelí s damaškovaným žlábkem, k meči zpravidla praktičtějšímu. V tomto období dochází k několika důležitým změnám, avšak všechny se nesou v duchu většího využití potenciálů meče, coby profesionální zbraně bojovníka či přímo jezdce. V první řadě dochází k mizení silně dekorovaných jílcových komponentů, výjimku můžeme spatřovat v Petersenově typu H, který jakožto reakce na karolínskou produkci zůstává silně dekorován až do svého konce někdy

⁵⁵ KOŠTA, Jiří: *Vývoj bádání nad tříděním mečů z 2. poloviny 8. století až přelomu 10. a 11. století* (dále jen *Vývoj bádání nad tříděním mečů*), *Praehistorica* 33, 2014, s. 233–252.

⁵⁶ WILLIAMS, Alan: *Crucible steel in medieval swords*. In: Niece, Susan – Hook, Duncan – Craddock, Paul, London 2007, s. 233–241.

⁵⁷ ARBMAN, Holger: *Schweden und das Karolingische Reich: Studien zu den Handelsverbindungen des 9. Jahrhunderts* (dále jen *Schweden und das Karolingische Reich*), *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar* 43, 1937, s. 215–235.

⁵⁸ KLISKÝ, Mikuláš: *Územné rozšírenie a chronológia karolinských mečov*, *Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenské akademie vied* 14, 1964, s. 105–122.

⁵⁹ КИРПИЧНИКОВ Александр – ИЗМАЙЛОВ Искандер: *Каролингские мечи из Булгарии, Средневековая Казань, Возникновение и развитие*, Казань 2000, s. 207–218.

v závěru 10. století. Dalším bodem, který se týká jílcových komponentů je zjednodušování uchycení hlavice, která z dříve kompozitní formy starokarolínské konstrukce přechází v mladokarolínskou. Hlavice se zjednodušuje z hlediska množství komponent, které ji tvoří, a místo zpravidla dvoudílné konstrukce přechází v konstrukci jednodílnou. Typickým zástupcem takového typu meče, který se vyvíjí v druhé polovině 9. století, je Petersenův typ X. U Záštiny dochází k jejímu zeštíhlování a prodlužování vůči čepeli. U čepelí pak nastupuje trend, kdy mizí konstrukční forma damaškování vzoru v oblasti žlábků.

Velké množství těchto změn zaměřené na maximální využití potenciálu meče za radikálního snížení nákladů tak vedlo ke změně vnímání meče ve více dosažitelnou zbraň, protože kombinace výše uvedených změn vedla k výraznému zjednodušení a zrychlení procesu výroby meče, což následně snižovalo jeho cenu a zvyšovalo dostupnost. Tím se zároveň zvyšuje růst procenta obyvatel, které si meč mohli dovolit. Tento celý proces je doprovázen masovou výrobou mečů či holých čepelí ve velkých dílnách, které se zaměřovaly na produkci čepelí z kvalitní oceli. Charakter zdobnosti mečů se však nevytrácí úplně, jen je silně upozaděno.⁶⁰

6.3 Fenomén ULFBERHT a mečířské značky

Meče s nápisy ULFBERHT můžeme označit jako pozdně karolínského původu. Na základě lingvistického, ale i archeologického hlediska se za místo původu, odkud se meče s nápisy ULFBERHT rozšířily do prakticky celé raně středověké Evropy, se považuje oblast ve franské říši, konkrétně pak oblast Porýní.⁶¹ Důvodem této značky je možná snaha mečířů z Porýní na první pohled identifikovat své výrobky na první pohled, protože o jeho mimořádně kvalitní čepeli z franského prostředí byl velký zájem.⁶² Vzhledem ke kontinuálně se vyskytujícím mečům s nápisy ULFBERHT v průběhu širokého časového úseku se nejspíše odkazuje na dílnu či dílny, pro něž je ULFBERHT symbolem značky.⁶³ Největší takovou koncentraci mečů

⁶⁰ Košta, J.: *Vývoj bádání nad tříděním mečů*, s. 233–252.

⁶¹ GEIBIG, Alfred: *Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelal-Ter* (dále jen *Beiträge zur morphologischen Entwicklung*), Neumünster 1991, s. 126–128.

⁶² PLEINER, Radomír: *Staré evropské kovářství*, Praha 1962, s. 168.

⁶³ KOŠTA, Jiří – HOŠEK, Jiří: *Raně středověký meč ze sbírek středočeského muzea v Roztokách u Prahy v kontextu vývoje mečů v 9. a 10. století*. In: Tomková, Kateřina: *Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů*, Praha 2012, s. 347–349.

s nápisem ULFBERHT pak máme ve Skandinávii,⁶⁴ přestože vydal Karel holý II. k roku 864 přísný zákaz vývozu zbraní i zbrojí právě ve vztahu ke Skandinávii:

„... nikdo se nesmí bez královského povolení opovážít darovat či prodat zbroj nebo zbraně cizinci. ...kvůli našim hříchům do naší těsné blízkosti dorazili Seveřané, kteří získávají výkupné z našich zbrojí, zbraní a koní, nebo jsou jim prodávány za mrzký peníz.“⁶⁵

Výše zmíněné aspekty platí i pro oblast České republiky, kdy máme k dispozici expertní zpracování takovýchto vzorků čepelí v podobě metalografické analýzy, které se na čepelích se značkou ULFBERHT prováděly. Příkladem může být například nedávná konzervace meče z Nemilan.⁶⁶ (viz příloha 5)

Jedná se o meč neurčitého typu z lokality Na kopci. O bojovníkovi víme, že byl v dobré fyzické kondici, věku 20-30 let a byl uložen do rakve. Hrob je společně s celým pohřebišťem datován na přelom 9. a 10. století.⁶⁷

„Metalografická analýza byla prováděna ing. Zdeňkem Kuklou z Ústavu materiálového inženýrství VUT FS v Brně. Pro analýzu byly odebrány dva vzorky, pokrývající jednu polovinu příčného průřezu čepel. Vzorek č. 1 pochází z místa čepel vzdáleného asi 1 cm od záštity, vzorek Č. 2 byl vyříznut asi 5 cm od hrotu meče. Při analýze bylo použito mikroskopické hodnocení metalografických výbrusů daných vzorků a měření mikrotvrdosti Vickersovou metodou.

Hodnocená struktura vzorku č. 1 dokazuje, že jádro čepel bylo vyrobeno nakováním pasů oceli s nižším a vyšším obsahem uhlíku v rozmezí 0,4 — 0,6 % s mikrotvrdostí 185 - 235 HV, měřenou ve směru kolmo na pásy. Ve středu čepel se nachází jemozrnná feriticko – perlitická struktura, obsahující nekovové vměstky výrazně protáhlé ve směru osy vzorku. To je známkou toho, že materiál musel být mnohokrát přeložen a rozkovan. Takto zpracovaná čepel zaručovala dobrou

⁶⁴ MÜLLER – WILLE, Michael: *Ein neues ULFBERHT-Schwert aus Hamburg. Verbreitung, Formenkunde und Herkunft*. Offa 27, 1970, s. 65–91.

⁶⁵ *Edictum Pistense*. In: BORETIUS, Alfred – KRAUSE, Viktor (edd.): *Monumenta Germanie historica, Capitularia Regum Francorum II*, Hannoverae 1883, s. 322.

⁶⁶ SELUCKÁ, Alena – RICHTROVÁ, Antonie – HLOŽEK, Martin: *Konzervace železného meče ULFBERHT (dále jen Konzervace železného meče ULFBERHT)*, Archeologia technica 13, 2001, s. 28–31.

⁶⁷ PŘICHYSTALOVÁ, Renáta – KALÁBEK, Martin: *Raně středověké pohřebiště Olomouc – Nemilany*, Katalog, Spisy Masarykovy univerzity v Brně 42, 2014, s. 231–233.

houževnatost i pevnost Na toto jádro byl nakován břit z vysokouhlikové oceli s obsahem uhlíku cca 0,6 % a tvrdosti cca 280 HV. V místě hrotu byl břit ještě zakalen pro zvýšení tvrdosti a odolnosti, což je dáno u vzorku 0.2 strukturou bainického typu s tvrdosti v rozsahu cca 460 — 320 HV, klesající směrem ke středu čepele. V této struktuře jsou také patrná malá zrna sekundárního cementitu. Břit tedy musel být obdobně jako u vzorku č. 1 z eutektoidní, respektive mírně nadeutektoidní oceli zakalené z teplot okolo 770 °C.

Výsledky metalografické analýzy potvrdily kvalitu zhotovené čepele. Jádro čepele vykazuje dostatečnou houževnatost, která chrání meč před zlomením. Nakovaný odolnější břit z vysokouhlikové nadeutektoidní oceli byl v místě největšího zachytávání nárazů, tj. u záštity ponechán v přírodním stavu. V oblasti hrotu meče však byl zakalen na správné teploty tak, aby se zvýšila jeho tvrdost a pevnost.⁶⁸

Metalografické analýzy pak popisují, jakým způsobem byla prováděna výroba takovýchto luxusních zbraní, kdy kombinují nejen kvalitní vysokouhlikové ocele, ale především vhodné technické postupy. Je evidentní, že meče s mečířskou značkou ULFBERHT byly těch nejlepších kvalit. Po takových kvalitních mečích byla velká poptávka a vypovídají o velké movitosti svých majitelů. Výskyty takovýchto mečů nám pak mohou pomoci odhadovat, kde se nacházela mocenská centra.

⁶⁸ SELUCKÁ, A – RICHTROVÁ, A – HLOŽEK, M: *Konzervace železného meče ULFBERHT*, s. 29.

7. Typologizace zkoumaných mečů

7.1 Petersenův typ K

Hlavice mečů Petersenova typu K (viz příloha 6) je vždy tvořena kompozitními prvky dvou částí. Trn řapu je pronýtován skrze zpravidla rovnou část hlavice. Korunka hlavice je pak přichycena k této části jedním podlouhlým nýtem, přičemž hlavičky nýtu jsou vyvedeny do stran, kde se nachází rukojeť. Zpravidla je takové umístění postranních hlaviček symetrické. Nýt samotný je v konstrukci vyveden v dutém půl oblouku korunky hlavice. Korunka hlavice zpravidla nabývá tvarem pěti, šesti, nebo až sedmi výstupků v oválném, až jazýčkovitém tvaru. Záštitka je krátká, má zaoblené neostře rohy.⁶⁹

U Petersenova typu K také dochází k častému dekorování, velmi často ve formě enkrustace, a to jak plátkováním, tak technikou zvanou inlay. Nejčastějším takovým zdobením je technika vertikálního inlaye, nejvíce známá pak z Petersenova typu H. Dochází k vytváření rovnoběžných linií barevných kovů, které jsou souběžné s čepelí. Linie jsou zpravidla vyrobeny takovými barevnými kovy, které tvoří, z hlediska barevného spektra, silný kontrast. Příkladem takového meče může být například meč z Mikulčic z hrobu 1750.⁷⁰ Technikou inlaye ve vertikální, ale i jiném provedení je většinou dekorován jílec meče, a to jak záštitka, tak hlavice. Časté jsou také dekorace, kde drátky vtepávané do linií, tvoří různé jednoduché geometrické obrazce, příkladem takového meče může být například meč z ze Swordle bay ve Skotsku.⁷¹ Čepel Petersenova typu K jsou vždy oboustranně. Petersenův typ meče K je z té skupiny, které byly dekorovány a nejspíše i vyráběny známým ULFBERHTEM, za jehož původ se označuje přibližně jako dnešní oblast Porýní.

Zástupci starokarolínského meče typu K se objevují již od počátku 9. století, používali se pak v celém jeho průběhu a doklady o jeho záměrném ukládání do hrobů máme z oblasti Birky až

⁶⁹ ANDROSHCHUK, F.: *Viking Swords*, s. 63–67.

⁷⁰ KOŠTA, J – HOŠEK, J.: *Swords from the Czech Republic*, s. 155–156.

⁷¹ HARRIS, Oliver – COBB, Hannah – BATEY, Colleen – MONTGOMERY, Janet – BEAUMONT Julia – GRAY, Héléna – MURTAGH, Paul – RICHARDSON, Phil: *Assembling places and persons: a tenth-century Viking boat burial from Swordle Bay on the Ardnamurchan peninsula, western Scotland*, *Antiquity* 91, 2017, s. 191–206.

z raného 10. století. O typu K se zpravidla uvažuje jako o typickém zástupci meče z řad karolínské provinience, zejména ve vztahu k místní produkci z řad franských mečířů.⁷²

7.2 Petersenův typ H

Hlavice mečů Petersenova typu H (viz příloha 7) je charakteristická trojúhelníkovým vzhledem korunky a neprohnutou příčkou, která figuruje coby jeden z kompozitů hlavice jako celku. Jedná se tedy vždy o dvoudílnou hlavici, stejně jako u Petersenova typu K. Příčka hlavice je pak dále zaoblená v rozích, tvoří tak jakýsi elipticky tvarovaný prvek. Trojúhelníková korunka pak přesně dosedá na příčku, přičemž stejně jako u typu K je roznytován řap právě v příčce a korunka je vyvedena za pomoci podlouhlého nýtu do příčky. Tyto hlavičky nýtů jsou pak zpravidla symetricky zakončeny a zahlazeny z důvodu dobré ergonomie v rukojeti. Aby toto mohlo být umožněno, je rovněž trojúhelníková korunka částečně dutá, aby zde vznikal prostor pro podlouhlý nýt ke spojení obou částí. Záštitka je poměrně krátká, avšak také poměrně široká.⁷³

Jedná se o reminiscenci staršího vnímání mečů, kdy širší záštity dominovaly. Záštitka je eliptického tvaru, což způsobují zaoblené rohy, podobně jako u příčky hlavice. Z pohledu horizontálního pak záštitka zpravidla nabývají zrcadlovitého symetrického sklonu, kdy tvoří ve svém středu pomyslný vrchol a poté se symetricky mírně svažuje a zužuje směrem k čepeli. Nejširší bod je tedy z hlediska symetrie samotný střed. Záštitka pak z hlediska své šířky patří k těm největším, které se v raném středověku vyskytují.⁷⁴

Pro meče Petersenova typu H je však nejtypičtější extrémně časté nákladné dekorování. To je zpravidla prováděno technikou enkrustace. Velmi časté provedení je technikou vertikálního inlaye, kde podobně jako u typu K dochází k vyvedení linek tvořící buď kontrast nebo dojem zlata. Kontrastní linky jsou tvořeny díky kombinací barevných kovů, nejčastěji mědi a stříbra. Druhou variantou, tedy vytváření dojmu pozlaceného meče, je umístění do linek slitinu mědi takového složení, že může svou barvou imitovat zlato. Podobně jako u typu K je možné, aby enkrustace tvořila jednoduché obrazce. Hustota linek je pak zpravidla 14–28 linek na na

⁷² MENGHIN, Wilfried: *Neue Inschriftenschwerter aus Süddeutschland und die Chronologie karolingischer Spathen auf dem Kontinent*. In: Spindler, Konrad (ed.): *Vorzeit zwischen Main und Donau. Neue archäologische Forschungen und Funde*. Erlangen 1980, s. 227–272.

⁷³ PETERSEN, J.: *De norske vikingesverd*, s. 89–105.

⁷⁴ ANDROSHCHUK, F.: *Viking Swords*, s. 56–62.

centimetr šířky.⁷⁵ Tvoří tak velmi malé přechody a mohou vytvářet dojem celistvého obrazu, kdy oko nedokáže na první pohled linky vidět.

Další variantou je pak plátkování, kdy je povrch zástity i hlavice narušen drobnými šrafovanými tahy rydla. Do zhrubeného povrchu je pak vtepáván plátek barevného kovu.

Dle Jiřího Košty se jedná o odpověď domácí produkce v podobě opozice k zdobným starokarolínským dekorovaným mečům, což dokládá také obrovské množství tohoto typu meče ve Skandinávii, kde se udržel až do konce 10. století.⁷⁶

Velká část mečů typu H a I, u kterých bylo v severní Evropě nalezeno obrovské množství, představuje zřejmě domácí jednoduché výrobky, stojící v opozici ke karolínským zdobným exemplářům. Jejich výskyt zde pokračuje až hluboko do 10. století.⁷⁷

7.3 Petersenův typ B

Hlavice Petersenova typu B (viz příloha 8) je tvarově velmi podobné těm, které se vyskytují na Petersenových typech C a H, přičemž zachovává pouze tvar, nikoliv konstrukční schéma. Hlavice je jednodílná a netvoří tak na rozdíl od typů H a C kompozitní hlavici. Trn čepele je vyveden skrze celou hlavici a následně je roznytován trn čepele v místě, kde opouští hlavici. Výrazným prvkem rovněž je naprostá absence jakékoli formy dekorace, ať už plátkování, vertikálního inlaye či jiné podoby dekorativních způsobů.⁷⁸

Z hlediska čepele je nutno dodat, že máme poměrně velké množství jak dvoubřítých mečů typu B, tak jednobřítých, avšak jednobřité čepele jsou geograficky dislokované pouze na norské prostředí.⁷⁹ Dle Petersena by se pak mělo v případě jednobřítých čepelí výhradně o meče původní norské provinience, stejně tak zastává tento názor i Arbman.⁸⁰

⁷⁵ ANDROSHCHUK, F.: *Viking Swords*, s. 56–62.

⁷⁶ KOŠTA, Jiří: *Přehled vývoje mečů karolínského typu (dále jen Vývoj mečů karolínského typu)*, Středočeský vlastivědný sborník 23, 2005, s. 159–172.

⁷⁷ PETERSEN, J.: *De norske vikingesverd*, s. 89–105.

⁷⁸ PETERSEN, J.: *De norske vikingesverd*, s. 61.

⁷⁹ ANDROSHCHUK, F.: *Viking Swords*, s. 42–43.

⁸⁰ ARBMAN, Holger: *Schweden und das Karolingische Reich: Studien zu den Handelsverbindungen des 9. Jahrhunderts*(dále jen *Schweden und das Karolingische Reich*), Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar 43, 1937, s. 215–235.

Z hlediska datace je k mečům Petersenova typu B přístupováno jako k artefaktům spojených s dozníváním pozdně vendelského období, tedy k přibližně osmému století.

Nicméně v rámci detailnějších geografických specifik je považován konec působení meče Petersenova typu B v živé kultuře až polovina 9. století.⁸¹ Meče ze zkoumaného nálezového korpusu pak odpovídají zhruba druhé polovině 8. století.

7.4 Petersenův typ U

Hlavice Petersenova typu U (viz příloha 9) je zpravidla půlkruhovitého tvaru, podobně jako u typu X, avšak jedná se o kompozitní vícedílnou konstrukci. Ta je zpravidla menších rozměrů a je tvořena dvěma částmi. Korunka hlavice je pak vícedílného segmentu, konkrétně nabývá podoby poloeliptického trojlalůčkovitého zakončení. Podobně jako u dalších kompozitních konstrukcí hlavic, je i tato částečně dutá, kdy dutý prostor korunky slouží pro vyvedení nýtu do příčky hlavice, ve které je roznýtován řap čepel.⁸²

Záštitka je poměrně krátká, povětšinou kolmá na čepel bez formování do eliptického tvaru. Její konce jsou pak zaoblené a tvoří tak jemné přechody. Nevznikají žádné ostré hrany, podobně jako u Petersenova typu K či H. Narozdíl však od typu H je záštitka méně široká a mírně protáhlejší.⁸³ Obecně je možné pak Petersenův typ U datovat v rozmezí 10. století, avšak Petersen je ve své práci zatížen výhradně na meče z Norského území.⁸⁴ Chronologii narušuje například kus z Pohanska u Břeclavi, který je datován do první poloviny 9. století.⁸⁵

⁸¹ ANDROSHCHUK, F.: *Viking Swords*, s. 42–43.

⁸² Tamtéž, s. 42–43.

⁸³ Tamtéž, s. 42–43.

⁸⁴ PETERSEN, J.: *De norske vikingesverd*, s. 153.

⁸⁵ KOŠTA, J – HOŠEK, J.: *Swords from the Czech Republic*, s. 82–83.

7.5 Petersenův typ N

Meč Petersenova typu N (příloha 10) má kompozitní hlavici půlkruhovitěho typu. Kompozitní hlavice ukrývá, podobně jako konstrukce jiných dvoudílných hlavíc, prostor pro protažení nýtu v korunce. Prostor nad příčkou hlavice je tedy dutý a slouží k vyvedení nýtu, který je pak roznýtován v příčce stranou rukojetě. Stejný postup používají všechny kompozitní hlavice. Meče Petersenova typu N jsou pak zpravidla nedekorované, a to jak absentováním dekoračních prvků na hlavici, tak i na záštitě. Záštita je pak velmi jednoduchého tvaru v podobě rovné příčky, která je již poměrně větší délky, nezřídka kdy přesahující 10 cm. Příčka, podobně jako u typu X, je pak spíše s ostřejšími rohy, než že by byla zaoblovaná, jako je tomu třeba u typu K.⁸⁶

Je zřetelným zástupcem transformativního procesu mezi mladokarolínskými a starokarolínskými konstrukcemi, konkrétně procesem zjednodušování hlavicových komponent.⁸⁷ Právě typ N kombinuje dvou kompozitní hlavici, avšak již poměrně protáhlou příčku bez zakřivení. Konstrukční formou hlavice je možné vymezovat Petersenův typ N jako jako částečně starokarolínský, kdy kombinuje jak kompoziční část, tak půlkruhový tvar. Hledisko půlkruhového tvaru tak nápadně připomíná Petersenův typ X, kdy je tvarově velmi podobný s typem N.⁸⁸ Důležitým styčným faktorem z hlediska přechodu starokarolínského a mladokarolínského typu meče je pak taktéž to, že Petersenův typ N je pak zpravidla nezdobený, ať už technikou vertikální inlaye, nebo plátkováním, či jiným.⁸⁹

V České republice se v rámci zkoumaného souboru nachází pouze jediný meč tohoto exempláře, který je datován do druhé poloviny 9. století.⁹⁰

⁸⁶ ANDROSHCHUK, F.: *Viking Swords*, s. 69–71.

⁸⁷ KOŠTA, Jiří – HOŠEK, Jiří: *Raně středověké meče s jednodílnou polokruhovitou hlavici (typ Petersen X / Geibig 12, var. I.) Pohled archeologie a metalografie (dále jen Raně středověké meče s jednodílnou polokruhovitou hlavici)*, In: Dresler, Petr – Měřínský, Zdeněk: *Archeologie doby hradištní v České a Slovenské republice: sborník příspěvků přednesených na pracovním setkání Archeologie doby hradištní ve dnech 24.-26.4.2006*, Brno 2009, s. 109-126.

⁸⁸ GEIBIG, A.: *Beiträge zur morphologischen Entwicklung*, s. 44–47.

⁸⁹ PETERSEN, J.: *De norske vikingesverd*, s. 126.

⁹⁰ KOŠTA, J – HOŠEK, J.: *Swords from the Czech Republic*, s. 188.

7.6 Petersenův typ X

Meč typu X, (viz příloha 11) konkrétně jeho jílčové komponenty, se skládá výhradně z jednokusových příček, a to jak horní, tak spodní. Horní příčka je zpravidla bez zakřivení, a to jak směrem k čepeli, tak od čepele. Je na rukojeť víceméně kolmá. Hlavice pak má tvar půl kruhu, může být mírně oválného tvaru. Kraje, které směřují směrem k rukojeti jsou pak zaoblené, z důvodu lepší ergonomie. Z hlediska archeologizace předmětu nelze vždy přesně určit, zda byly hlavice vždy víceméně kolmé ve vztahu k rukojeti, nebo se mohly rohy hlavice mírně svažovat směrem od rukojeti, obdobně ve větší míře tak pozorujeme u Petersenova typu Y.⁹¹

Trn rukojeti je vyveden skrze celou hlavici a rozkýtován až vně na jejím samém konci. Zpravidla jsou pak meče Petersenova typu X v rámci jílce nezdobené. Pozoruhodné je, že jejich čepele jsou zpravidla nedamaskované a tvoří heterogenní skupinu, co do kvalit čepelí i konstrukce.⁹²

Jejich vznik datuje Arbman do závěru 9. století,⁹³ avšak česká chronologie výrazně narušuje strukturální představy o vývoji mečů v raně středověké Evropě. Tedy výzkumy z prostředí Velké Moravy jasně ukazují, že meče typu X se objevují již v 9. století.⁹⁴

Původ typu X pak spatřuje z hlediska nutného vývoje karolínské říše Arbman v první polovině 9. století,⁹⁵ kdy typ X figuruje jako náhrada, coby pokrytí velké poptávky po mečích karolínských kvalit. Reaguje zjednodušením jak z hlediska konstrukce, tak naprosto v drtivém množství případů, absencí jakékoli dekorace jílčových komponent.

Jiří Košta se ve své práci ke skupině mečů Petersenova trypu X vymezuje a uvádí je jako typické zástupce mladokarolínských mečů. Mezi oběma skupinami spatřuje jakýsi přechodový horizont, což může být zástupce typu N, který kombinuje formu typu X a konstrukci typu H či K. Geneze tohoto stavu pak můžeme pozorovat na neustále tendenci prodlužování horních příček u

⁹¹ ANDROSHCHUK, F.: *Viking Swords*, s. 81–82.

⁹² KOŠTA, J – HOŠEK, J.: *Raně středověké meče s jednodílnou polokruhovitou hlavici*, s. 109–126.

⁹³ ARBMAN, H.: *Schweden und das Karolingische Reich*, s. 217–227.

⁹⁴ CHORVÁTOVÁ, Hana: *K relativnej chronológii pohrebiska Staré Město v polohe Na valách*. In: *Acta historica Neosoliensia* 7, Banská Bystrica 2004, s. 199–225.

⁹⁵ ARBMAN, H.: *Schweden und das Karolingische Reich*, s. 227.

starokarolínského typu K, formování půlkruhovitěho tvaru koruny a přítomnost podob plastického tváření.⁹⁶

7.7 Petersenův typ Y

Meč typu Y (viz příloha 12) má, až na vzácné výjimky známé z norského prostředí, dvoubřitou čepel. Jeho horní příčka je vyvedena z jednoho kusu a je zrcadlově vyvedena do mírného oblouku, přičemž ten směřuje vzhůru směrem od k čepeli. Hlavice je rovněž vyvedena v zrcadlovitých obloucích a se zaoblenými rohy. Hlavice je zpravidla nízká, podlouhlá a uprostřed oble vyklenutá.⁹⁷

O Petersenově typu Y se hovoří jako o mladokarolínském typu meče, tedy vycházející z dvoudílných konstrukcí starokarolínských mečů, přičemž oba hlavní jílcové komponenty jsou jednokusové, tedy jak záštita, tak hlavice. Tento typ se u nás objevuje v rámci poslední třetiny 9. století až přelomu 9. a 10. století.⁹⁸

Jak Geibig, tak Petersen a později i Androschuk dále dělí typ Y ještě na dva podtypy.⁹⁹ A to typ 1 a 2. Typ Y1 se vyznačuje absencí výzdoby a celkovou větší masivností hlavice, naproti tomu typ Y2 je méně subtilní. Dále je zde viditelný přerod ze spodní části hlavice do horní.¹⁰⁰

Počet mečů typu Y na území Moravy je velmi nízký, avšak tvoří poměrně značnou část všech mečů v přemyslovských Čechách.¹⁰¹ Konkrétně typ Y pak řadíme jako doklad kulturních kontaktů s územím dnešního jižního Německa. Většina mečů typu Y je opatřeno archaičtějším žlabem s damaškovým kováním, a tak typ Y pojí archaické prvky, s těmi výrazně mladšími, zejména prodlužování záštity. To je pozoruhodné, protože přestože jsou mladší a jílcové komponenty odpovídají trendům mladokarolínského typu, tak čepele často zůstávají konzervativního, až archaického zpracování.

⁹⁶ KOŠTA, J – HOŠEK, J.: *Raně středověké meče s jednoduchou polokruhovitou hlavici*, s. 109–126.

⁹⁷ ANDROSHCHUK, F.: *Viking Swords*, s. 83–84.

⁹⁸ KOŠTA, J.: *Vývoj mečů karolínského typu*, s. 168.

⁹⁹ GEIBIG, A.: *Beiträge zur morphologischen Entwicklung*, s. 60–63.; PETERSEN, J.: *De norske vikingesverd*, s. 167–173.

¹⁰⁰ ANDROSHCHUK, F.: *Viking Swords*, s. 83–84.

¹⁰¹ KOŠTA, J – HOŠEK, J – DRESLER, P – MACHÁČEK, J – PŘICHYŠTALOVÁ, R: *Velkomoravské meče z Pohanska*, s. 173-235.

Konkrétně například meč z Roztok u Prahy, který detailně zpracoval Jiří Košta a Jiří Hošek, nese nápis „(ABO)FECIT“, avšak v naprosto nezvládnuté kompozici výzdoby. Pravděpodobně se tak jedná o pokus o napodobení značek známých a kvalitních mečířů z prostředí špičkových franských dílen.¹⁰²

¹⁰² KOŠTA, Jiří – HOŠEK, Jiří: *Raně středověký meč ze sbírek Středočeského muzea v Roztokách u Prahy v kontextu vývoje mečů 9. a 10. století*. In: Tomková, Kateřina: *Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů*, Díl II, Pohřebiště, Praha 2021, s. 340–356.

8. Problematika archeologizace ve vztahu k typologizaci

Archeologizace a její procesy jsou v rámci výzkumu hmotné kultury velmi významné, protože nám determinují řadu faktorů a aspektů. V první řadě je třeba zohlednit archeologizaci jako takovou, kdy dochází k přechodu předmětu z živé kultury do mrtvé. Takové procesy však takřikajíc vedou ke statistické chybě, protože mrtvá kultura tvoří pouze zlomek z kultury živé.

Nejvíce je to sice vidět na předmětech organického charakteru, ale i zkoumaný vzorek tím bezpochyby trpí, nicméně skupina kovových nálezů, které jsou mým předmětem zájmu, ne tolik jako třeba zmíněná organika, přičemž však její takřka úplná absence znemožňuje postihnout detailů hrobových celků. Ostatně textilie jako předměty znemožňující detailnější interpretaci hrobových celků a jako předměty podléhající zpravidla úplné zkáze vidí i Nad'a Profantová.¹⁰³ I ta však má svou podstatnou roli, kdy může pomoci určit okolnosti uložení předmětů a těla. Nyní zmíním konkrétní příklady, kdy meče ve vztahu k typologizaci nelze dost dobře určit právě kvůli povaze archeologizace.

Například meč z velmi bohatého hrobu z Kolína, kdy archeologizace přímo narušuje vzorek výzkumu, a to zcela evidentně, jinak poměrně dobře zachovalý hrob muže z Kolína (viz přílohy 13–20), předměstí Kouřimi se nám do dnešních dnů zachoval bez určujících jílcových komponentů neurčitý a můžeme spíše hádat, o jaký typ se jedná.¹⁰⁴ To je velmi omezující a výrazně narušuje možnosti interpretace, kdy typ meče může výrazně pomoci s charakteristikou vnímání jak statutu muže, který byl pohřben, tak i možných datačních schémat.¹⁰⁵

Velkým problémem je dále možnost statistiky z hlediska naplňování zkoumaných předmětů. Absence předmětů v hrobové situaci totiž nemusí nutně znamenat nejen to, že se nemusely zachovat do dnešních dnů v rámci mrtvé kultury, ale pohřbený muž jimi v živé kultuře disponoval, ale z nám již neznámého důvodu nebyly spolu s nebožtíkem uloženy do hrobu. Takové důvody mohou být velmi různorodé, od náboženského přesvědčení až po sociálně determinované jevy, které mohly souviset se stratigrafií společnosti. Dalším a možným neověřitelným je pak to, že muž předměty nikdy v živé kultuře nedisponoval.

¹⁰³ HASIL, Jan – PROFANTOVÁ, Nad'a – LEVÁ, Kateřina: *Kovové artefakty jako klíč ke krajině společnosti přemyslovských Čech* (dále jen *Kovové artefakty*), *Archeologia historica* 45, 2020, s. 7–42.

¹⁰⁴ KOUŘIL, P. (ed.): *Velká Morava*, s. 64.

¹⁰⁵ KOŠTA, J – LUTOVSKÝ, M.: *Hrob z Kolína*, s. 9–203.

V zásadě tak archeologizace je natolik výrazným prvkem, který nám až na výjimečné případy znemožňuje efektivně převádět komplexní poznatky z mrtvé kultury na živou, a to zejména z pohledu statistiky. Nakolik pak mohou některé skupiny předmětů tvořit alespoň částečně homogenní skupiny, je nutné mít na paměti onen problém přecházení z mrtvé kultury do živé a nemožnost efektivní použití statistiky a generalizace právě z hlediska vytváření homogenních skupin, přičemž je zřejmé, že ani majitelé mečů netvořily homogenní skupinu.

9. Katalogizace

Lokalita	Typ meče	Ostruhy	Datace	Kopí	Vědro	Garnitury	Další Okolnosti
Pohansko u Břeclavi, grave jp-118	U	ano	1. pol 9. století	ne	ne	lýtková garnitura	meč má nezvykle dlouhou příčku
Břeclav-Poštorná	X	ano	2. pol 9. století	ne	ne	lýtková garnitura	
Jarohněvice-Obora	X	ano	2. pol 9. století	ne	ne	Trojlistková mečová+ lýtková garnitura	
Kolín-Kouřim předměstí	není možné bližší určení	ano, filigrálové	2–4. čtvrt 9. století	ne	ne	Trojlistková mečová+ lýtková garnitura	
Stará Kouřim, grv 55	pouze čepel	ano	1. pol 9. století	ne	ano, bronzové plátování	Trojlistková mečová+ lýtková garnitura	
Stará kouřim, grv 120	pouze čepel	ano, florální motivy	2. třetina 9. století	ne	ano, bronzové plátování	ne	
Libice nad Cidlinou	Y	ano	1–2. třet. 9. století	ne	ne	ne	
Mikulčice-grv 1347	X	ano, s podvazky	2. pol 9. století	ne	ne	mečová garnitura	
Mikulčice-grv 1665	X	ano, s podvazky	2. pol 9. století	ne	ne	neurčitá dekorovaná+lýtková garnitura	podvazkové pásy s florálními motivy
Mikulčice-grv 1750	K	ano, s podvazky	1. pol 9. století	ne	ano	lýtková garnitura	meč má na jílcí vertikální tautzii
Mikulčice Valy-grv 90	K	ano, s podvazky	1–3. čtvrt 9. století	ne	ano, se zdobeným okrajem	opasková garnitura	

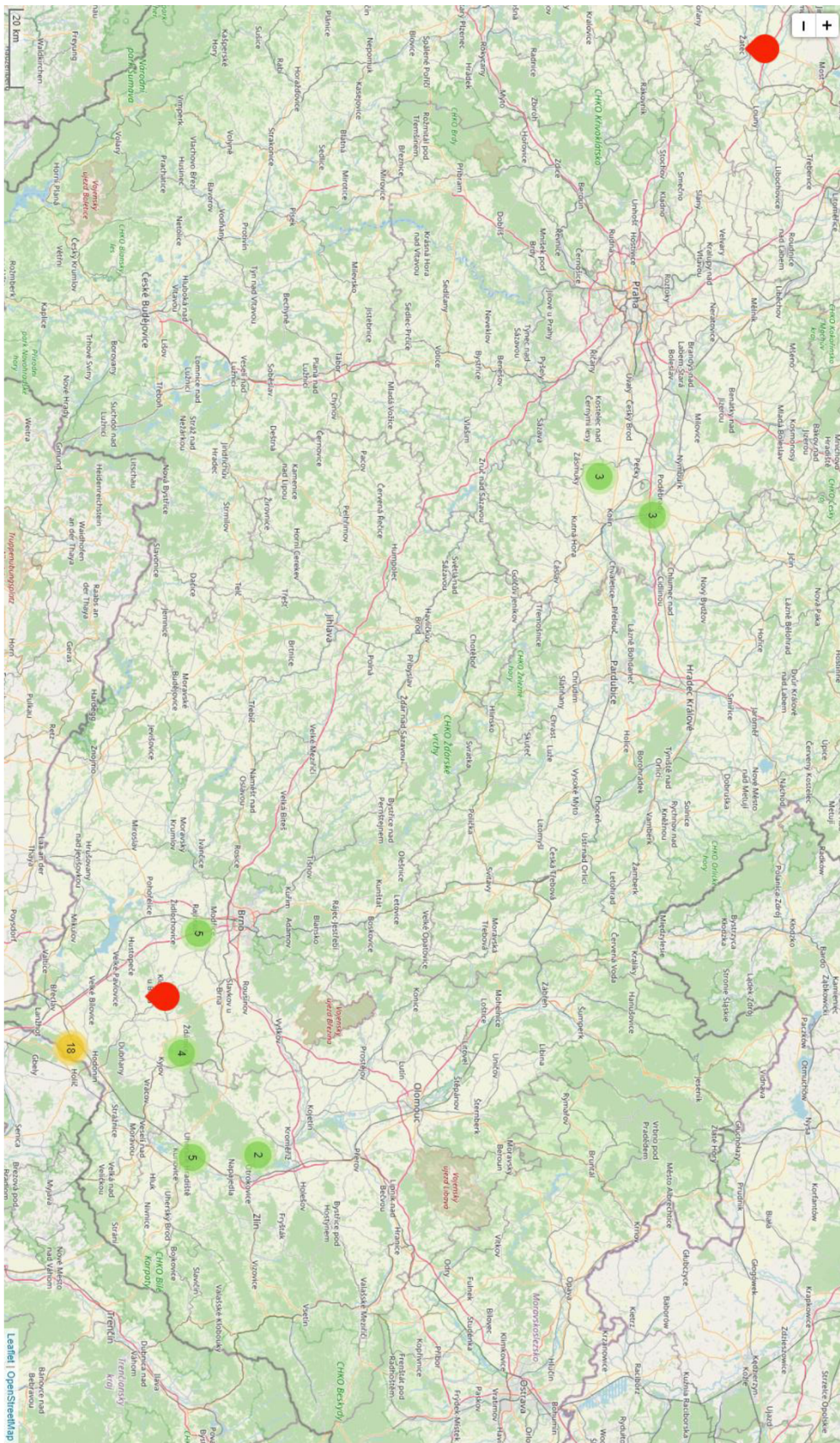
Mikulčice Valy- grv 265	H	ano, s podvazk y	1. pol 9. století	ne	ne	mečová garnitura	u třetího kostela
Mikulčice Valy- grv 280	X	ano	3. čtvrt 9. století	ne	ne	ne	
Mikulčice Valy- grv 341	X	ano	2. pol 9. století	ne	ano	ne	
Mikulčice Valy- grv 375	X	ano	2. pol 9. století	ne	ne	mečová garnitura	
Mikulčice Valy- grv 425	X	ano	3. čtvrt 9. století	ne	ne	ne	zlatý gombík bez granulace či filigrálu, kostel 3
Mikulčice Valy- grv 438	X	ano, s podvazk y	3. čtvrt 9. století	ne	možná? Superpozi ce	ne	zlatý plech v ústech, rakev
Mikulčice Valy- grv 500	X	ano, s podvazk y?	3. čtvrt 9. století	ne	ne	mečová garnitura	
Mikulčice Valy- grv 715	H	ano	9. století	ne	ne	ne	
Mikulčice Valy- grv 717	X	ano, s podvazk y?	2. pol 9. století	ne	ne	ne	
Mikulčice Valy- grv 723	N	ano	2. pol 9. století	ne	ne	ne	
Mikulčice Valy- grv 805	X	ano	3. třet 9. století	ne	ne	mečová garnitura	

Morkůvky -Hoštarský kopec- grv 2	X	ano, s podvazk y	3. čtvrt 9. století	ano, s křídélk y	ne	ne	
Nechvalín Homole- grv 36	B	ano, s podvazk y	2. pol 8. stol až přelom 9. století	ne	ano	ne	
Nechvalín Klenča- grv 36	X	ano, s podvazk y	2. pol 9. století	ano, zůstala pouze špička	ano, železné kování	ne	
Nechvalín Klenča- grv 124	X	ano, s podvazk y	2. pol. 9. stol	ano, dvě kopí. Bez křídel	ano	ne	zlatý plech v ústech
Nechvalín Klenča- grv 125	X	ano, s podvazk y	2. pol 9. století	ano	ano	ne	
Nechvalín Klenča- grv 126	N	ano, s podvazk y	2. pol 9. století	ano	ano	ne	
Opolany Kanín- grv 184	X	ano, s podvazk y	2. pol 9. století	ne	ano	ne	
Opolany Kanín- grv 54	Y	ano, s podvazk y	1–2. třet. 10. století	ne	ano	ne	rakev
Prušánky- grv 229	pouze čepel	ano, s podvazk y	3. čtvrt 9. století	ne	ne	Trojlistková mečová+ lýtková garnitura	rakev
Rajhradice -Stráně nad Habřinou- grv 71	Y	ano	přelom 9. a 10. století	ne	ne	železná mečová garnitura	
Rajhradice -Stráně nad	pouze čepel	ano, s podvazk y	3. třet 9. století	ne	ne	železná mečová i lýtková garnitura	

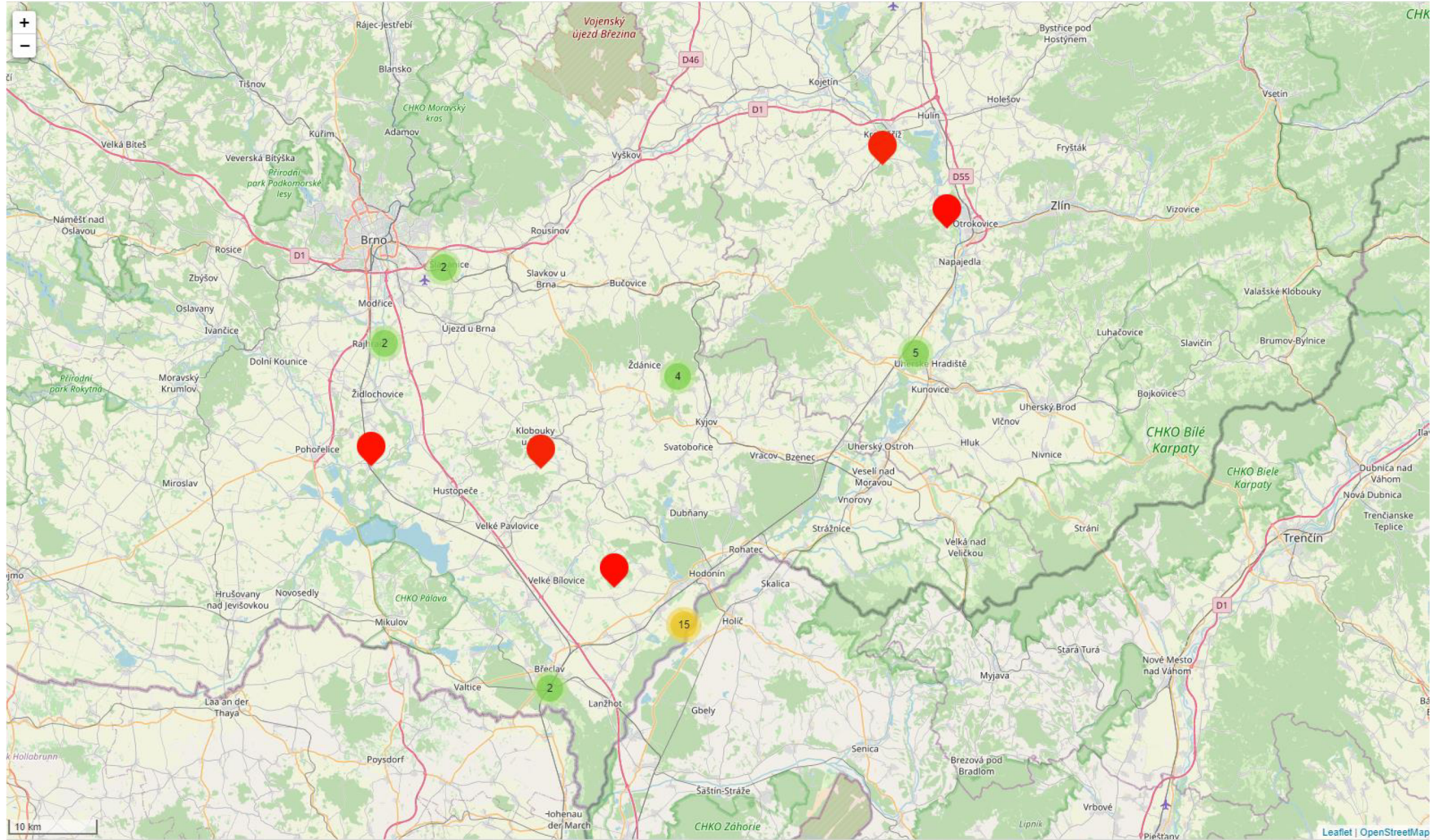
Habřinou-grv 316							
Staré město na Valách-grv 119	H	ano, s podvazky a ještě jedny bez podvazků	1. třet. 9. století	ano, dvě kopí. Bez křídel	ne	ne	kraví lebka
Staré město na Valách-grv 277/49	B	ano	3. třet. 8. století/přelom 9. století	ne	ano	mečová a lýtková garnitura	
Staré město na Valách-grv 190/50	X	ano, s podvazky	2. pol 9. století	ne	ne	ne	
Staré město na Valách-grv 116/51	nelze určit	ano, s podvazky	1. pol 9. století	ne	ano, železné kování	ne	na meči semi vertikální tauzie
Staré město na Valách-grv 223/51	H	ano, s podvazky	1. pol 9. století	ne	ano	mečová garnitura	
Šlapanice-Brněnská pole-grv 10	atyp	ano, s podvazky	1. pol 9. století	ne	ano	trojlístková mečová	ptačí kosti, opasková garnitura
Šlapanice-Brněnská pole-grv 29	X	ano	2. pol 9. století	ne	ano	ne	
Vranovice-Závistice	Y	ano, plátování Hrubý typ 1A	přelom 9. a 10. století	ne	ne	ne	
Žatec-grv 4	X	ano	2. pol 9. století	ne	ano	ne	

Žlutava- Tresný	nedekorova né H	ano	1-2 třet. 9. století	dvě kopí. Bez křídel	ano		
--------------------	--------------------	-----	-------------------------	-------------------------------	-----	--	--

10. Lokalizace na mapě

Mapa 1

Mapa 3

11. Interpretace

11.1 Chronologie a její vliv na karolínskou podobu mečů

Z hlediska chronologie se dá hovořit o tom, že se většina nálezů koncentruje do druhé poloviny 9. století. Poukázáním na zajímavé okolnosti vnímání jezdců v jinakosti první a druhé poloviny 9. století pak může být rozšiřování do přemyslovských Čech, přičemž stále se většina mečů drží v prostoru Velké Moravy, což je však obecný trend, který můžeme pozorovat. (Viz mapa 1). Hlediska chronologie první poloviny 9. století nám pak lokalizace jasně naznačují, kde se jezdecká společenská elita koncentrovala. Místa, kde nacházíme hrobové situace s meči a ostruhami v první polovině 9. století, jsou Mikulčice v počtu tří exemplářů, Staré Město u Uherského Hradiště v počtu čtyř exemplářů, Šlapanice, Pohansko u Břeclavi, Libice nad Cidlinou, Žlutava a prostor Staré Kouřimi po jednom exempláři. Celkem se tedy jedná o 11 hrobových situací s meči a ostruhami, přičemž celkem těchto situací v České republice evidujeme 42, z toho 35 na Moravě.

Lze tedy jasně pozorovat trend, který se etabluje v průběhu 9. století, a to vzestupný počet zkoumaných situací na časové ose směrem ke konci 9. století, kdy je vzhledem ke známým příčinám prakticky utnut a již se dále nevyskytuje. Výjimku ze zkoumaného vzorku pak tvoří situace z Vranovic-Závistic, kde se nachází v hrobové výbavě meč typu Y, o kterém Jiří Košta uvažuje i v kontextu pokračujícího 10. století.¹⁰⁶ Analogie k tomuto meči pak můžeme spatřovat v meči z Rajhradice-Stráně nad habřinou z hrobu 71, někdy v literatuře také označovaných jako meč z Rebešovic, kterému je však Luděk Galuškou usuzována datace, jež nepokračuje do 10. století.¹⁰⁷ Zdaleka nejpočetnější skupinu mečů však tvoří typ X, který tvoří 21 z 28 mečů druhé poloviny 9. století, přičemž další dva meče zastupují typ N, který je typu X velmi podobný a u dalších čtyř mečů nelze díky absenci jílcových komponentů spolehlivě určit. Výjimku tvoří až meč typu Y zmíněný výše. To poukazuje na velký rozmach ukládání mečů společně s ostruhami coby milodary právě v druhé polovině 9. století.

¹⁰⁶ KOŠTA, J – HOŠEK, J.: *Swords from the Czech Republic*, s. 264.

¹⁰⁷ GALUŠKA, Luděk: *Neznámé Slovanské pohřebiště u Vranovic (okr. Břeclav) a jediné nálezy z něj pocházející*, In: Měřínský, Zdeněk (ed.): *Konference Pohansko 1999: 40 let od zahájení výzkumu slovanského hradiska Břeclav-Pohansko*, Brno 2001, s. 188–189.

Důležité je zde upozornit i na typy mečů, které se zde v kontextu vyskytují. Jsou jimi dva meče Petersenova typu K, tři meče Petersenova typu H, jeden meč Petersenova typu B, jeden meč Petersenova typu U a z prostředí Šlapanic atypický meč neurčitého typu. Bohužel se z prostoru Staré Kouřimi zachovala pouze čepel bez jílcových komponentů, a tak je nemožné určit typ meče. Z prostředí Libic nad Cidlinou se nám dochovává meč typu Y datovaný do prvních dvou třetin 9. století.

Takováto skladba pak jasně odkazuje na složitost ať už ve formě dekorace, tak v konstrukci mečů. Nedekorovanými meči, jsou meč typu B ze Starého Města a meč typu H ze Žlutavy, u kterého se však uvažuje, že absence výzdoby je způsobena archeologizací,¹⁰⁸ a meč typu U z Pohanska u Břeclavi. Ostatní meče z první poloviny 9. století nesou známky dekorativních motivů. Až na meč typu B ze Starého Města jsou vytvořeny po vzoru staré konstrukce mečů s kompozitními hlavicemi.

Chci poukázat na předěl, který se nám v průběhu 9. století tvoří, a to je právě trend, který jsem popsals v pasáži o chronologii mečů a jejich podob. Můžeme tedy říci, že vnímání mečů a jejich hodnoty i četnosti se nám v jezdeckých hrobech v průběhu 9. století proměňuje, a to směrem k větší frekvenci směrem k postupujícímu 9. století. Dle mého názoru jde zřetelně pozorovat, že s přerodem mladokarolínského typu meče, se frekvence hrobových situací s meči a ostruhami výrazně zvyšuje. Toto však může být zapříčiněno nejen větším přístupem k těmto zbraním, ale také v jejich vnímání ve společnosti. Domnívám se však, že je třeba větší výskyt zkoumaných exemplářů je komplexní záležitostí tvořenou několika faktory. Prvním z faktorů je rozhodně větší dostupnost mečů ve společnosti.

Mladokarolínský typ mečů je inovativní, efektivní a bez náročných dekorativních prvků, jeho poměr ve společnosti stoupá a jak ukáže níže práce profesora Macháčka, objevoval se coby milodar i v hrobech, které nevykazují z hlediska antropologie jiné způsoby stravování než ostatní zástupci neelitní společnosti. Větší dostupnost pak může mít za následek i větší tendenci ukládání meče do hrobu, coby milodaru právě kvůli tomu, že takovýto ritus není pro okruh příbuzných natolik finančně náročný, jako ukládání hodnot mečů starokarolínského typu. Dalším z prvků může být pak velká míra styků s franskou říší, která mohla v průběhu 9. století eskalovat ať už v rámci obchodu, tak i v rámci politických aktů. Nakolik pak může hrát ještě

¹⁰⁸ KOŠTA, J – HOŠEK, J.: *Swords from the Czech Republic*, s. 275.

roli velká touha nápodoby franských elit, kterou můžeme spatřovat v oblasti mečových garnitur, nicméně eskalaci užívání garnitur trojlístkových tvarů Na Moravě nepozorují.

11.2 Mocenská centra v rámci geografické lokalizace jednotlivých hrobových situací

Hrobové situace s meči a ostruhami se jasně lokalizují jako majoritně zaujímavější prostředí Velké Moravy v průběhu celého 9. století a v několika málo kusech na oblast Kouřimi a Libice nad Cidlinou. Majoritní podíl v prostoru pomyslného mocenského středu Velkomoravské říše má pak dle mého jasnou konotaci s koncentrací politické, ekonomické a vojenské moci. Nejvíce exemplářů se nachází jednoznačně v Mikulčicích, Pohansku u Břeclavi a Prušánkách, které v rámci mé práce shrnu jako aglomeraci jednoho mocenského centra, kdy vzdálenost mezi jednotlivými lokalitami nepřesahuje 20 km. Je vhodné poukázat na úpadek Starého Města z hlediska počtu exemplářů zde pro druhou polovinu 9. století zůstává pouze jedna situace z pěti. Naproti tomu mikulčická aglomerace se z hlediska frekvence zkoumaného korpusu vykazuje přesně opačný jev. Pro první polovinu 9. století zde máme datováno pouze 4 z celkových 18 situací. To může značit zejména přesun koncentrace moci ze Starého Města do prostoru aglomerace Mikulčic, alespoň z hlediska jezdeckých hrobů.

Co je také pozoruhodné, je absence jakýchkoli situací ve vztahu k Olomouci, kde máme spolehlivě doložitelné velkomoravské osídlení, včetně možné profánní architektury. Tuto absenci si vysvětlují jednak mimořádně problematickým archeologickým výzkumem v centru Olomouce, a to zejména k pokračující kontinuální zástavbě, ale také ve změně vnímání pohřebního ritu. Proti tomuto argumentu jde jasně meč ULFBERHT z Nemilan, nicméně ani počet mečů z Olomouce a jejího bezprostředního okolí, kterých není více než tři, nás ubezpečuje o upadající tendenci ukládání milodarů do hrobů. Domnívám se, že kombinace upadajícího trendu ukládání milodarů a obtížné archeologické situace ve světle mimořádně intenzivních archeologických výzkumů v 50. až 80. letech na jižní Moravě způsobuje takovouto propastnou absenci většího počtu hrobových situací z prostředí Olomouce.

V zásadě se pak dá hovořit o tom, že ve významných mocenských centrech se zpravidla koncentrují větší počty hrobových situací s meči a ostruhami. Toto poznání je pak možné dát do vztahu s významnými stezkami, jakou může být Trstenická stezka, která tvořila významnou

spojnici na trasách mezi jednotlivými centry. Stezka je pak v zásadě v korelaci s místy výskytu hrobových situací. Na důležitost ve vztahu k přítomnosti artefaktů a přílehlých areálů pak upozorňuje i kolektiv Jana Hasila, Nadi Profantové a Kateřiny Levé, kdy spatřují pozitivní korelaci nálezů zbraní právě s koridory komunikačních cest.¹⁰⁹

11.3 Christianizace a její důsledky na hrobové situace

Z hlediska víry a přijímání křesťanství ve vztahu k hrobovým situacím je pozoruhodným faktem, že i přes přijetí křesťanství a postupujícím trendu christianizace společnosti se frekvence nálezového korpusu naopak v druhé polovině 9. století zvyšuje. Pakliže se tedy zaměříme na prostor a dobu Velké Moravy, nemohu říci, že lze pozorovat působení christianizace na změnu pohřebního ritu ve formě neukládání milodarů. Situace v Čechách je naproti tomu výrazně odlišná, kdy se prakticky mimo prostor Staré Kouřimi a Libice nad Cidlinou meče s ostruhami v hrobových situacích nevyskytují. To si skutečně dávám do korelace s velkomoravským působením, kdy i v prostoru Kouřimi lze na konci 9. století i první poloviny 10. století hovořit o velkomoravské sféře vlivu z důvodu přítomnosti šperků velkomoravského typu či vzoru.¹¹⁰

Pakliže bychom však znovu navázali na přítomnost milodarů v prostředí elit, což bezpochyby například hrob z Kolína (viz přílohy 13–20) byl, můžeme spatřovat křesťanské motivy v podobě kalichu, nicméně byly uloženy společně se zemřelým do hrobu. Ambivalentnost jednotlivých aspektů je pak dle mého soudu jednak důkazem kontrárnosti vztahu křesťanství a pohanství v 9. století a jednak v jistém smyslu nedefinitivním vnímání celistvosti křesťanského bytí coby způsobu života i smrti. Přítomnost věder, které můžeme interpretovat jako předměty možného sakrálního charakteru,¹¹¹ pak poukazuje na konzervativní přemýšlení o smrti a posmrtném životě i v prostředí naprostých elit, které v mnoha případech imitují franskou módu, militárie včetně i vnímání mečových garnitur a jejich funkci ve vnímání jistých možností stratigrafie společnosti.

¹⁰⁹ HASIL, J – PROFANTOVÁ, N – LEVÁ, K.: *Kovové artefakty*, s. 7–42

¹¹⁰ GEISLER, Marin: *Šlapanice u Brna (okr. Brno-venkov)*, *Přehled výzkumů* 51, 2010, s. 476–477.

¹¹¹ KURASINSKI, T.: *Burials with Buckets*, s. 137–198.

O dokladech vnímání smrti v konzervativním smyslu staré víry a zároveň přejímání franských vzorů nás může skvěle zpravit hrob č. 10 ze Šlapanic, kdy mimo meče a ostruh je přítomna i trojlístková mečová garnitura, vědérko a ptačí kosti, což na jedné straně ilustruje náklonnost k franské módě, na straně druhé však nekřesťanský způsob pohřebního ritu. Přejímání franských vzorů tak nutně nemusí být v koherenci s křesťanským vnímáním posmrtného života. Vědérko je pak ostatně přiloženo i v případech Staré Kouřimi, kde se ostruhy vyznačují florálními, typicky franskými motivy.¹¹² O zajímavém trendu, který zpozoroval Gärtner, nás informuje pohřbívání mužů s militáři, avšak v jejich hrobech se objevují i záušnice a skleněné perličky. Tyto skutečnosti známé z Kostic pak interpretuje jako předměty uložené se záměrem ochránit mrtvého před zlými silami.¹¹³

Situaci v 10. století však vnímám společně se zánikem Velké Moravy jako odlišnou, kdy se naplno projevuje absence hrobových situací a pokud se vyskytují, tak spíše z přelomu 9. a 10. století, což je případ Vranovic Závistic, které jsou zmíněny výše a hrobu č. 54 z lokality Opolany-Kanín, což je nedaleko Libic nad Cidlinou, který je datován do prvních dvou třetin 10. století. Hrobové situace s meči a ostruhami se pak v 10. století dále nevyskytují.

Domnívám se, že otázka christianizace společnosti se nám nepromítá tak zásadně, aby situaci na poli milodarů zásadním způsobem ovlivňovala. Mnohem více jde pozorovat trend přejímání franských vzorů nezávisle na přijímání křesťanství, což se silně projevuje v okamžiku smrti a pohřebního ritu, kde přetrvává snaha být pohřben s majetkem odkazujícím na postavení jedince.

11.4 Hierarchizace společnosti na základě hrobových situací a mečů

Otázka hierarchizace je v korpusu 42 hrobových situací v takto širokém geografickém prostoru s více než století širokou datací mimořádně složitá a jen těžko se budou hledat prvky tvořící koherentní celek. Z hlediska tvorby elit, které bezpochyby mají milodary za cíl vytvářet, je pak nutné vnímat hrobové situace s odstupem tak, že ne vždy mají milodary možnost určit, zda byl zemřelý po celou dobu svého života statutem příslušníkem elity.

¹¹² UNGERMAN, Š.: *Mečové pásy*, s. 251–279.

¹¹³ GÄRTNER, Tobias: *Female warriors and 'cross-dressing' in early medieval Bavaria: Some critical comments*, *Archeologické rozhledy* 69, 2017, s. 109–120.

Na jistou průchodnost společností upozorňuje už Šimon Ungerman ve vnímání mečových pásů,¹¹⁴ rovněž tak profesor Macháček a kolektiv upozorňují na možnosti vertikálně propustné společnosti Velké Moravy, kdy upozorňují, že v některých případech skladba milodarů, konkrétně meče i ostruhy, nejsou v korelaci se skladbou stravy, která nevykazuje žádné nestandardní parametry lišící se od skladby běžné velkomoravské populace.

Macháček rovněž poukazuje na nikterak rozdílnou stavbu těl, které se spíše blíží ke stavbě těla běžné populace než elit.¹¹⁵ Takové vnímání pak společně se všemi výše zmíněnými znaky znamená snahu projevit maximální možné postavení v okamžiku smrti a může také souviset s tím, proč se mimo prostor Velké Moravy vyskytují hrobové situace o tolik méně. Zejména prokázání svého statutu v sociálně nestabilní společnosti, na kterou působí tlaky z vícero směrů kulturních sfér, může být právě předmětem pohřebního ritu s milodary.

¹¹⁴ UNGERMAN, Š.: *Mečové pásy*, s. 272–275.

¹¹⁵ MACHÁČEK, Jiří – BERNER, Margit – DRESLER, Petr – DRTIKOLOVÁ KAUPOVÁ, Sylva – PŘICHYSTALOVÁ, Renáta – SLÁDEK, Vladimír: *Arms-bearers in separate graves from Great Moravia and the emergence of the Early Medieval military-aristocratic organization in East-Central Europe*, *Prähistorische Zeitschrift* 96, 2021, s. 248–285.

12. Závěr

Zkoumaný korpus hrobových situací lze charakterizovat jako striktně dominantní v 9. století s geografickým přihlédnutím k Moravě, potažmo mocenskému útvaru Velké Moravy, zejména oblast aglomerace Mikulčic. Meče jsou zdaleka nejčastěji jednoduššího provedení, a to zpravidla v Petersenových typech X, N a Y. Pokud se objevují meče v první polovině 9. století, tak si drží archaickou konstrukci vícedílných kompozitních hlavíc, nejčastěji v podobě Petersenova typu K a H. Situace v Čechách se pak profiluje zejména v oblasti Staré Kouřimi v rámci 9. století a v Libici nad Cidlinou a jejím přilehlém okolí v lokalitě Opolany-Kanín, které spadají do první poloviny 10. století. V případě kouřimského prostoru lze pak hovořit o vlivu velkomoravské kulturní sféry, díky nálezům šperků velkomoravské provenience.¹¹⁶

Z hlediska distribuce pak hrobové situace upozorňují na areály se sakrální architekturou jen částečně. V případě Mikulčic, Pohanska u Břeclavi, Starého Města u Uherského hradiště a Kouřimi lze spolehlivě hovořit o přítomnosti sakrální architektury v kombinaci s přítomností hrobových situací s meči a ostruhami. Pokud zahrneme i Prušanky, coby mikulčickou aglomeraci, jde hovořit o 29 hrobových situacích, kde lze prokázat přítomnost sakrální architektury. Z hlediska datace je pak diskutabilní situace v Libici nad Cidlinou, kdy o vzniku kostela se uvažuje zhruba v polovině 10. století. Meče tak mohly být uloženy ještě před přítomností této stavby.

Co však spojuje většinu lokalit, kde se zkoumané situace nacházejí, je přítomnost obchodních komunikací, ať už řezenské či trstenické stezky. Problematika Olomouce a absence jakýchkoliv hrobových situací je pak dle mého soudu kombinací dvou významných faktorů. Prvním je horší archeologická prozkoumanost, zejména z důvodu kontinuální zástavby, ve srovnání se systematickými výzkumy z druhé poloviny 20. století z prostoru Jižní Moravy, což bych rád obzvláště zdůraznil. Je jisté, že zkoumaný vzorek je těmito výzkumy v oblasti jižní Moravy ovlivněn. Jedním z možných důvodů, proč se nachází takové množství mečů právě v oblasti jižní Moravy, jsou systematické archeologické výzkumy, které ve srovnání se všemi zbylými místy, jsou mnohem intenzivnější.

¹¹⁶ SOMMER, Petr: *Stará Kouřim*, KOUŘIL, P. (ed.): *Velká Morava*, s. 256–257.

Druhým důvodem je změna pohřebního ritu, kdy ani v okolí Olomouce, kde není taková kontinuální zástavba jako v samotné Olomouci, nenacházíme větší počty luxusního zboží v podobě milodarů. To však také může být způsobeno také jejich koncentrací právě do oblastí s kontinuální zástavbou.

Z hlediska víry mužů ze zkoumaných hrobů je nutné dle mého názoru zvolit velkou opatrnost. Ve vztahu k ukládání milodarů jistě nejde o typicky křesťanský ritus, jaký můžeme v té době pozorovat v prostoru franské říše, nicméně domnívám se, že více než vztah v křesťanském ritu je třeba hledat důvody distribuce milodarů v stratifikaci a sociální stabilitě velkomoravské společnosti. To se pojí dohromady i s tím, zda nutně musí zemřelý s milodary být považován za elitu.

Domnívám se, že zde činí největší problém to, jakým způsobem definujeme společenskou elitu. Z hlediska majetku a společenského postavení, jenže to není za života jednotné a upozorňuje na to právě profesor Macháček, kdy muži z běžné populace jsou pohřbeni s poměrně nákladnými milodary. Původní předpoklad, že muž pohřbený s mečem a ostruhami je příslušníkem společenské elity, se nejeví tak jednoznačný, jako se jevil před sepsáním práce. Do problematiky ukládání milodarů do hrobů nevstupuje jen problematika christianizace a pohřebního ritu s odkazem na křesťanství, ale také neustálená hierarchie společnosti, která v závislosti na získaném majetku umožňovala vertikální propustnost. Ostatně toto známe i z prostředí jiných kultur, na které působí frankové a kde místní kultura není striktně společensky ukotvena. I to může být příčinou, proč se v 10. století vyskytují „jezdecké“ milodary tak sporadicky. To, že se na přelomu na konci 9. století udály razantní společenské změny, je také v korelaci s rozpadem Velkomoravské říše.¹¹⁷

Spojujícím prvkem těchto mužů pak však bude ve vztahu k neuzavřené společenské otázce snaha nápodoby franského vzoru. Dokladem mohou být jak meče, které se zpravidla interpretují jako importy nebo jejich domácí adaptace, tak i mečové garnitury či ostruhy samy. Garnitury,

¹¹⁷ TŘEŠTÍK, Dušan: *Pád Velké Moravy*, In: Žemlicka, Josef (ed.): *Typologie raně feudálních slovanských států ve střední a jihovýchodní Evropě*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference k tématu „Vznik a rozvoj slovanských raně feudálních států a národností ve střední a jihovýchodní Evropě“, konané ve dnech 18.–20. listopadu 1986 v Praze, Praha 1986, 27–76.

zejména ty v podobě trojlístkových rozdělovačů sloužících na mečovém páse, pak můžeme společně s podvazky jako zřetelné vnímání franské módy.

Přítomnost věder však zase odkazuje na konzervativní způsob uvažování o smrti, kdy společně s milodary tvoří nejasný předěl mezi křesťanem a pohanem. Domnívám se, že tato vazba netvoří kontradiktorický přechod. Přítomnost kopí ve vzorku se ukázala jako minoritní záležitostí, kdy ve většině vzorku se kopí nevyskytovalo. Výjimku tvořila lokalita Nechvalín-Klenča, kde máme doložitelné všechny zkoumané aspekty, tedy kopí, vědro, meč i ostruhy ve všech čtyřech případech, nicméně toto je v rámci vzorku pouhá výjimka a domnívám se, že kopí v rámci pohřební výbavy jezdce nebyl přisuzován takový význam.

Obecně by se dalo říci, že je velmi obtížné na výše kladené otázky odpovědět s mou metodologií. Bohužel nejsem schopen s určitostí odpovědět, jakého vyznání či víry tyto muži byli. Jejich víra se v průběhu života mohla proměňovat, a to jak v osobní rovině, tak v rovině geopolitického vnímání tehdejšího světa. Dalším prvkem, který do tohoto procesu mohl vstupovat, je okamžik smrti, kdy je člověk vystaven enormnímu tlaku co do pevnosti jeho víry.

Co se týče společenského postavení, ani zde není možná jednoznačná odpověď. Snad jen ta, že muži byli pohřbeni s milodary, které byly určitě dosti nákladné. U řady z hrobových celků jde bezpochyby hovořit o elitních, vysoce postavených mužích. U řady dalších však toto tvrzení v korelaci s profesorem Macháčkem, že se nejednalo o muže, kteří za života určitě patřili k elitě, nelze jednoznačně potvrdit. Důvodem takového výskytu předmětů bych pak interpretoval spíše jako doklad neuzavřené hierarchické společnosti. Muži u sebe měli předměty jak povahy dokazující jejich privilegovanost, tak předměty nejspíše sakrální povahy. Řada z předmětů, obzvláště mečové garnitury, nás pak odkazují na silnou snahu reflektovat franskou říši a přejímat její trendy.

Domnívám se, že spolehlivě o mužích pohřbených v těchto hrobových celcích můžeme říct, že jsou přímým dokladem neuzavřené hierarchické společnosti s konzervativním vnímáním pohřebního ritu, avšak silnou tendencí reflexe přítomnosti Franků.

13. Resumé

In general, it could be said that it is very difficult to answer the above questions with my methodology. Unfortunately, I am unable to say with certainty what religion or faith the men were. Their beliefs may have changed over the course of their lives, both on a personal level and in terms of their geopolitical perception of the world at the time. Another element that may have entered into this process is the moment of death, when a man is put under enormous pressure as to the strength of his faith.

As far as social status is concerned, no clear answer is possible here either. Perhaps only that the men were buried with charity, which must have been quite costly. For many of the grave units, we are undoubtedly talking about elite, high-status men. For many others, however, this statement correlates with Professor Mac0hacek's assertion that these were not men who were certainly among the elite in life. I would then interpret the reason for such a prevalence of objects as more evidence of an unenclosed hierarchical society. The men carried objects of both a nature to prove their privilege and objects of a probably sacred nature. Many of the objects, especially the sword garments, then point us to a strong desire to reflect the Frankish empire and adopt its trends.

I believe we can reliably say of the men buried in these grave units that they are direct evidence of an unenclosed hierarchical society with a conservative perception of burial ritual but a strong tendency to reflect the presence of the Franks.

14. Zdroje

14.1 Prameny

BARTOŇKOVÁ, Dagmar – VEČERKA, Radoslav (edd.): *Prameny k dějinám Velké Moravy II. Texty bibliografické, hagiografické, liturgické*, Praha 2010, s. 38–95. (Život Konstantinův).

HRDINA, Karel – BLÁHOVÁ, Marie – MORAVOVÁ, Magdalena – WIHODA, Martin (edd.): *Kosmas-Kronika Čechů*, Praha 2011.

Edictum Pistense. In: BORETIUS, Alfred – KRAUSE, Viktor (edd.): *Monumenta Germanie historica, Capitularia Regum Francorum II*, Hannoverae 1883, s. 310–328.

14.2 Literatura

ANDROSHCHUK, Fedir: *Viking Swords: Swords and Social aspects of Weaponry in Viking Age Societies*, Stockholm 2014.

ARBMAN, Holger: *Schweden und das Karolingische Reich: Studien zu den Handelsverbindungen des 9. Jahrhunderts*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens handlingar, 43, 1937.

SOMMER, Petr – TŘEŠTÍ, Dušan – ŽEMLIČKA, Josef: *Čechy a Morava*. In: Berendová, Nora: *Christianizace a utváření křesťanské monarchie: Skandinávie, střední Evropa a Rus v období 10.–12.*, Praha 2013, s. 219–261

ČECH, Petr: *Žatec*. In: KOUŘIL, Pavel. (ed.): *Velká Morava a počátky křesťanství*, Brno 2014, s. 276–281.

GALUŠKA, Luděk: *Archeologický výzkum na slovanském hradišti sv. Klimenta u Osvětiman v roce 1989*. Přehled výzkumů 1989 34, 1993, s. 73–74.

GALUŠKA, Luděk: *Archeologický skanzen v Modré u Velehradu – velkomoravské opevněné sídliště středního Pomoraví: (současný stav)*. *Archaeologia historica* 30, 2005, s. 9–22.

GALUŠKA, Luděk: *Neznámé Slovanské pohřebiště u Vranovic (okr. Břeclav) a jediné nálezy z něj pocházející*. In: Měřínský, Zdeněk (ed.): *Konference Pohansko 1999: 40 let od zahájení výzkumu slovanského hradiska Břeclav-Pohansko*, Brno 2001, s. 185–197.

GÄRTNER, Tobias: *Female warriors and 'cross-dressing' in early medieval Bavaria: Some critical comments*. *Archeologické rozhledy* 69, Praha 2017, s. 109–120.

GEIBIG, Alfred: *Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter*, Neumünster 1991.

GEISLER, Marin: *Šlapanice u Brna (okr. Brno-venkov)*. *Přehled výzkumů* 51, 2010, s. 476–477.

HAMPTON, Valerie: *Viking Age Arms and Armour Originating in the Frankish Kingdom*. *The Hilltop Review* 4, 2011, s. 36–44.

HANULIAK, Milan: *Velkomoravské pohrebiská. Pochovávanie v 9.–10. storočí na území Slovenska*. Nitra 2004.

HARRIS, Oliver – COBB, Hannah – BATEY, Colleen – MONTGOMERY, Janet – BEAUMONT Julia – GRAY, Héléna – MURTAGH, Paul – RICHARDSON, Phil: *Assembling places and persons: a tenth-century Viking boat burial from Swordle Bay on the Ardnamurchan peninsula, western Scotland*, *Antiquity* 91, 2017, s. 191–206.

HASIL, Jan – PROFANTOVÁ, Nad'a – LEVÁ, Kateřina: *Kovové artefakty jako klíč ke krajině společnosti přemyslovských Čech*. *Archaeologia historica* 45, 2020, s. 7–42.

CHOC, Pavel: *S mečem a štítem*, Praha 1967.

CHORVÁTOVÁ, Hana: *K relativnej chronológii pohrebiska Staré Město v polohe Na valách*. In: *Acta historica Neosoliensia* 7, Banská Bystrica 2004, s. 199–236.

КИРПИЧНИКОВ Александр – ИЗМАЙЛОВ Искандер: *Каролингские мечи из Булгарии, Средневековая Казань, Возникновение и развитие*, Казань 2000, s. 207–218.

KLANICA, Zdeněk: *Nechvalín, Prušánky: čtyři slovanská pohřebiště. Díl I*, Brno 2006.

KLANICA, Zdeněk – KAVÁNOVÁ, Blanka – KOUŘIL, Pavel – UNGERMAN, Šimon: *Mikulčice – die Nekropole an der dreischiffigen Basilika*, Brno 2019.

KLISKÝ, Mikuláš: *Územné rozšírenie a chronológia karolínských mečov*, Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied 14, 1964, s. 105–122.

KOŠTA, Jiří – HOŠEK, Jiří: *Raně středověké meče s jednodílnou polokruhovitou hlavicí (typ Petersen X / Geibig 12, var. I.) Pohled archeologie a metalografie*. In: Dresler, Petr – Měřínský, Zdeněk: *Archeologie doby hradištní v České a Slovenské republice: sborník příspěvků přednesených na pracovním setkání Archeologie doby hradištní ve dnech 24.-26.4.2006*, Brno 2009, s. 109-126.

KOŠTA, Jiří: *Přehled vývoje mečů karolínského typu*, Středočeský vlastivědný sborník 23, 2005, s. 159–172.

KOŠTA, Jiří – HOŠEK, Jiří: *Raně středověký meč ze sbírek Středočeského muzea v Roztokách u Prahy v kontextu vývoje mečů 9. a 10. století*. In: Tomková, Kateřina: *Levý Hradec v zrcadle archeologických výzkumů, Díl II, Pohřebiště*, Praha 2021, s. 340–356.

KOŠTA, Jiří: *Vývoj bádání nad tříděním mečů z 2. poloviny 8. století až přelomu 10. a 11. století*, *Praehistorica* 33, 2014, s. 233–252.

KOŠTA, Jiří – LUTOVSKÝ, Michal: *Raně středověký knížecí hrob z*, *Fontes archaeologici Pragenses* 41, 2014, s. 9–203.

KOŠTA, Jiří – HOŠEK, Jiří: *Ninth to mid sixteenth century swords from the Czech Republic in their European context, part I*, Praha 2019, s. 155–156.

KOŠTA, Jiří – HOŠEK, Jiří – DRESLER, Petr – MACHÁČEK, Jiří – PŘICHYSTALOVÁ, Renáta: *Velkomoravské meče z Pohanska u Břeclavi a okolí – nová revize*, Památky archeologické 110, 2019, s. 173–235.

KOUŘIL, Pavel: *Archeologické doklady křesťanství v památkách hmotné kultury 9. až 10. století na Moravě*. In: KOUŘIL, Pavel. (ed.): *Cyrilometodějská misie a Evropa 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu*, Brno 2014, s. 102–113.

KOUŘIL, Pavel: *Velká Morava a počátky křesťanství*, Brno 2014.

KURASIŃSKI, Tomasz: *Burials with Buckets in Early Medieval Poland: A Pagan or Christian Custom?*, *Analecta Archaeologica Ressoiviensia* 10, 2015, s. 137–178.

LENNARTSSON, Monika: *Karolingische Metallarbeiten mit Pflanzenornamentik*. *Offa* 54-55, 1997-1998, s. 431–619.

LUND, Julie: *Banks, Borders and Bodies of Water in a Viking age Mentality*, *Journal of Wetland Archeology* 8, 2008, s. 53–72.

MACHÁČEK, Jiří – BERNER, Margit – DRESLER, Petr – DRTIKOLOVÁ KAUPOVÁ, Sylva – PŘICHYSTALOVÁ, Renáta – SLÁDEK, Vladimír: *Arms-bearers in separate graves from Great Moravia and the emergence of the Early Medieval military-aristocratic organization in East-Central Europe*, *Præhistorische Zeitschrift* 96, 2021, s. 248–285.

MENGHIN, Wilfried: *Neue Inschriftenschwerter aus Süddeutschland und die Chronologie karolingischer Spathen auf dem Kontinent*. In: Spindler, Konrad (ed.): *Vorzeit zwischen Main und Donau. Neue archäologische Forschungen und Funde*. Erlangen 1980, s. 227–272.

MÜLLER – WILLE, Michael: *Ein neues ULFBERHT-Schwert aus Hamburg. Verbreitung, Formenkunde und Herkunft*. *Offa* 27, 1970, s. 65–91.

NEY, Agneta: *The edges of the Old Norse world-view*. In: Andrén, Anders et al. (eds): *Old Norse Religion in Long-Term Perspectives: Origins, Changes and Interactions – An International Conference in Lund, Stockholm 2004*, s. 63–67.

PETERSEN, Jan: *De norske vikingesverd. En typologisk-kronologisk studie over vikingetidens vaaben*. Oslo 1919. (publikovaná magisterská práce)

PLEINER, Radomír: *Staré evropské kovářství*, Praha 1962.

PROFANTOVÁ, Nad'a: *Deposits of ceramic and wooden pots as one most important offerings for the „last way for the afterlife“ in the 9th-10th century in the Middle Bohemia*, Cluj-Napoca 2007, s. 191–206.

PŘICHYSTALOVÁ, Renáta – KALÁBEK, Martin: *Raně středověké pohřebiště Olomouc – Nemilany, Katalog*, Spisy Masarykovy univerzity v Brně 42, 2014, s. 231–233.

SELUCKÁ, Alena – RICHTROVÁ, Antonie – HLOŽEK, Martin: *Konzervace železného meče ULFBERHT (dále jen Konzervace železného meče ULFBERHT)*, Archeologia technica 13, 2001, s. 28–31.

SOLBERG, Bergljot: *Weapons Export from the Continent to the Nordic Countries in the Carolingian Period*. In: Häbler, Hans. (ed.): *Studien zur Sachsenforschung 7*. Hildesheim 1991, s. 241–259.

SOMMER, Petr: *Raně středověká „ecclesia lignea“ a archeologie. Začátky křesťanství v Čechách, Kapitoly z dějin raně středověké duchovní kultury*. Praha 2001.

SOMMER, Petr: *Stará Kouřim*. In: KOUŘIL, Pavel. (ed.): *Velká Morava a počátky křesťanství*, Brno 2014, s. 256–258.

ŠLÉZAR, Pavel: *Olomouc*. In: KOUŘIL, Pavel. (ed.): *Velká Morava a počátky křesťanství*, Brno 2014, s. 201–208.

ŠOLLE, M. *Od úsvitu křesťanství k sv. Vojtěchu*, Praha 1996.

TÉRA, Michal: *Svatí a hříšníci. Staroruská literatura 11.–12. století*, Červený Kostelec 2015.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Pád Velké Moravy*, In: Žemlička, Josef (ed.): Typologie raně feudálních slovanských států ve střední a jihovýchodní Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní konference k tématu „Vznik a rozvoj slovanských raně feudálních států a národností ve střední a jihovýchodní Evropě“, konané ve dnech 18.–20. listopadu 1986 v Praze, Praha 1986, 27–76.

TŘEŠTÍK, Dušan: *Vznik Velké Moravy: Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791-871*, Praha 2001.

TŘEŠTÍK, Dušan – SOMMER, Petr: *Cesta ke křesťanské společnosti*. In: Sommer, Petr – Třeščík, Dušan – Žemlička, Josef (edd.): *Přemyslovci: budování českého státu*, Praha 2009, s. 240–246.

UNGERMAN, Šimon: *Mečové pásy 9.–10. století v západní a střední Evropě (typologie, chronologie, provenience, symbolika)*. In: PIETA, Karol – ROBAK ZBIGNIEW. (ed.): *Bojná 2. Nové výsledky výzkumov včasnostredovekých hradísk*, Archaeologica Slovaca Monographiae – Fontes XX. Nitra 2012, s. 251–279.

VLASATÝ, Tomáš: *9th-11th century spearheads longer than 50 cm*. In: <https://sagy.vikingove.cz/en/9th-11th-century-spearheads-longer-than-50-cm/> [cit. 20. 03. 2022].

WAMERS, Egon: *Die frühmittelalterlichen Lese funde aus der Löhrrstraße (Baustelle Hilton II) in Mainz*, *Mainzer Archäologische Schriften*, Mainz 1994, s. 20–49.

WILLIAMS, Alan: *A metallurgical study of some Viking swords*, London 2009, s. 121–184.

WILLIAMS, Alan: *Crucible steel in medieval swords*. In: Niece, Susan – Hook, Duncan – Craddock, Paul, London 2007, s. 233–241.

14.3 Obrázkové přílohy

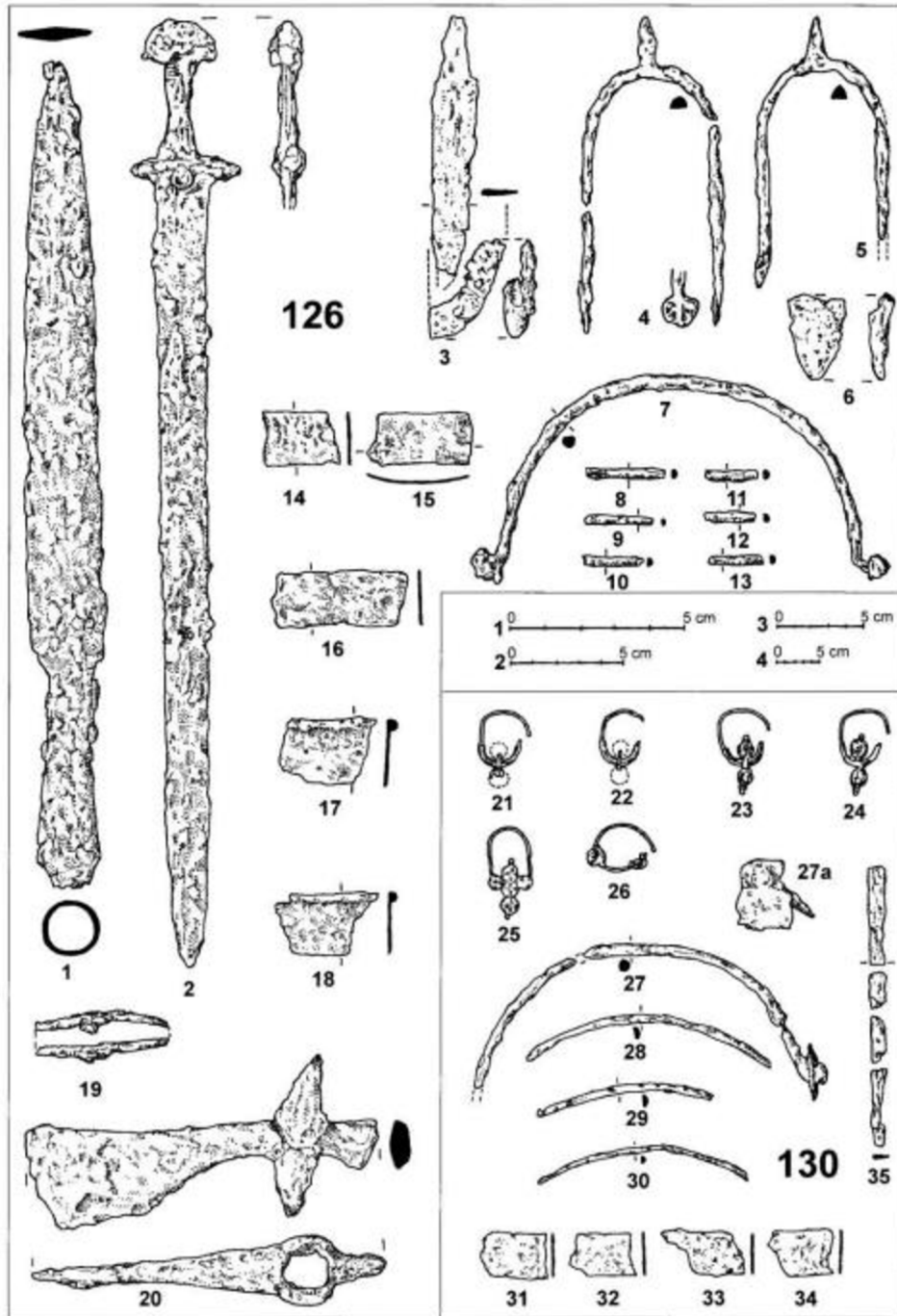
Příloha 1: trojlistková garnitura v iluminaci, Vivianské Bible, převzato z: <http://hug-renning.blogspot.com/2016/01/from-carolingian-army-to-nordic-womens.html> [cit. 20. 04. 2022].

Příloha 2: jezdcí na koních užívají kopí, Stuttgartský žaltář, převzato z: <https://manuscriptminiatures.com/4868/13163> [cit. 20. 04. 2022].

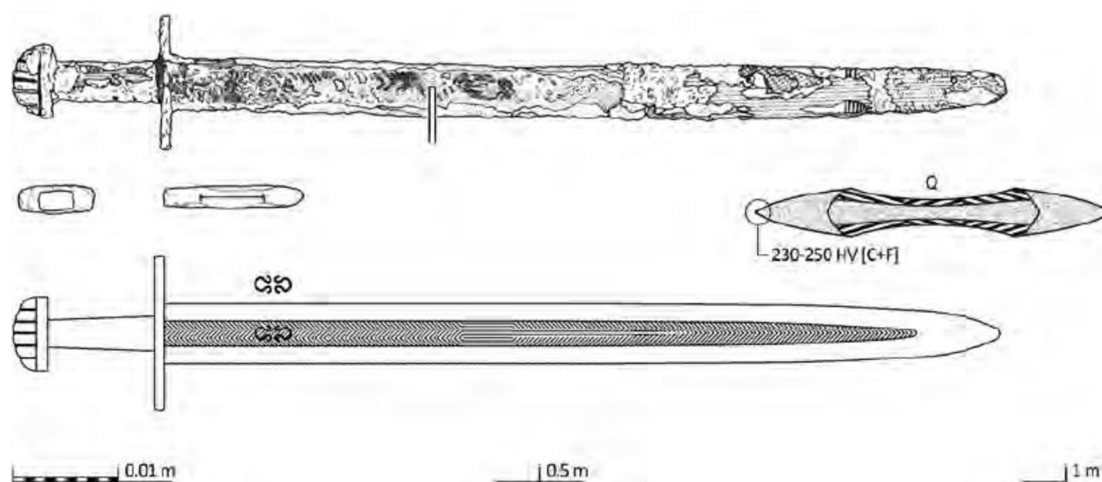
Příloha 3: Užití kopí pěším bojovníkem v brni, Stuttgartský žaltář, převzato z: <https://manuscriptminiatures.com/4868/13193> [cit. 20. 04. 2022].

Příloha 4: KLANICA, Zdeněk: Nechvalín, Prušánky: čtyři slovanská pohřebiště. Díl I, Brno 2006, s. 167.

Příloha 5: Meč ULFBERHT neurčitého Petersenova typu. Převzato z: SELUCKÁ, Alena – RICHTROVÁ, Antonie – HLOŽEK, Martin: *Konzervace železného meče ULFBERHT*, *Archeologia technica*, 13, 2001, s. 31.

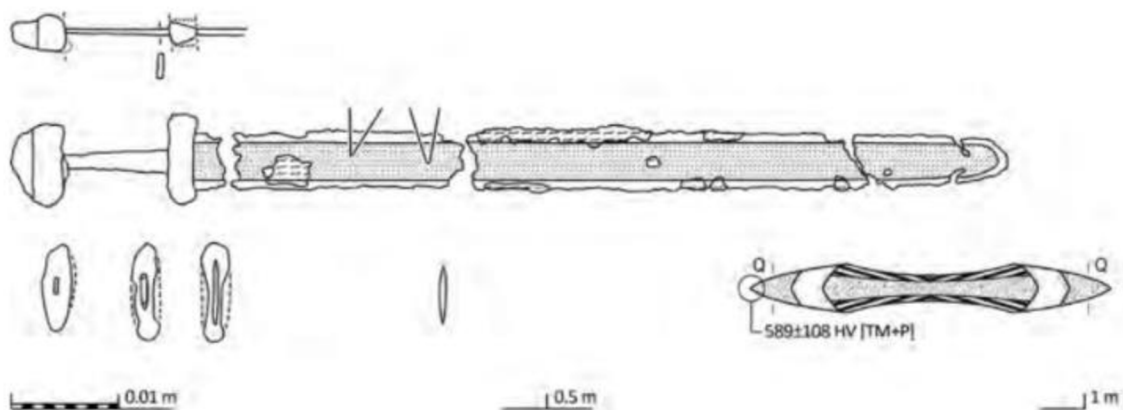

ID No 126, Mikulčice-Valy (Hodonín district). See also Plates IV: d and XVIII. Drawing by K. Urbanová and J. Hošek.

Příloha 6: Petersenův typ K, převzato z: KOŠTA, Jiří – HOŠEK, Jiří: *Ninth to mid sixteenth century swords from the Czech Republic in their European context, part I*, Praha 2019, s. 156.

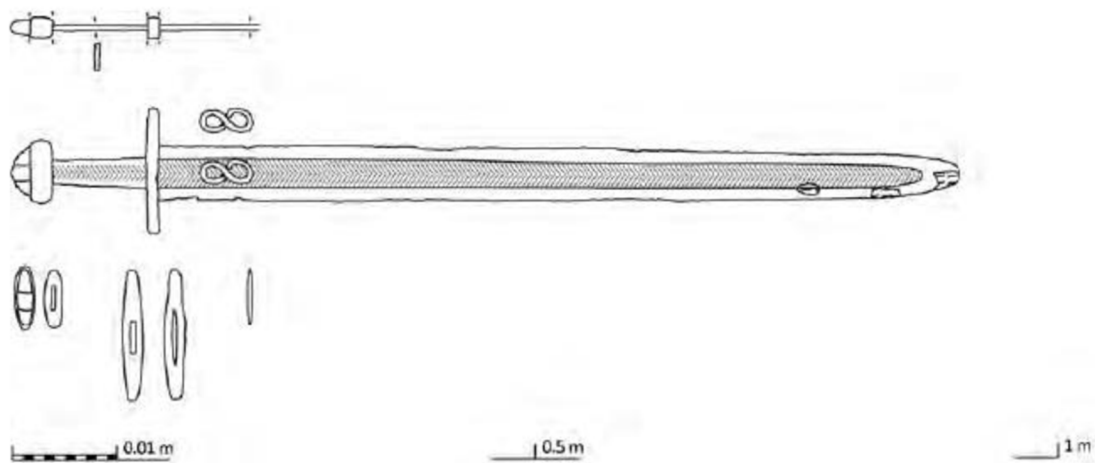

Příloha 7: Petersenův typ H, twitter Vegarda Vika, kurátora muzea v Oslu, převzato z: <https://twitter.com/vegardvike/status/1180964701989158914> [cit. 20. 04. 2022].

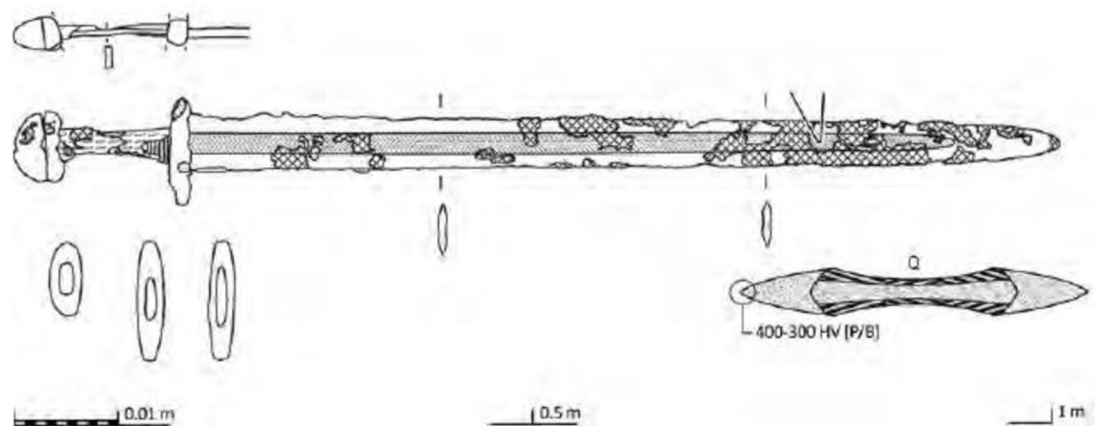
ID No 151, Nechvalín-Homole (Hodonín district). Drawing by N. Košťová and J. Hošek.

Příloha 8: Petersenův typ B, převzato z: KOŠTA, Jiří – HOŠEK, Jiří: *Ninth to mid sixteenth century swords from the Czech Republic in their European context, part I*, Praha 2019, s. 183.

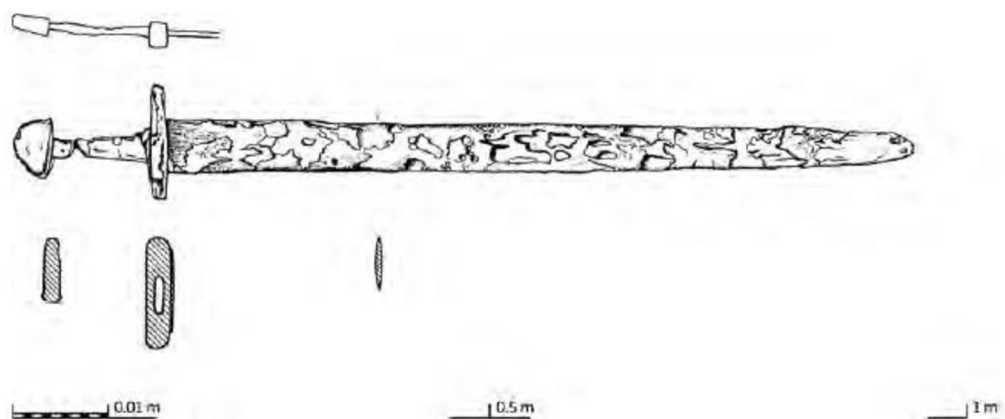
ID No 27, Břeclav-Pohansko (Břeclav district). See also Plates IV: b and XVII. Drawing by N. Košťová.

Příloha 9: Petersenův typ U, převzato z KOŠTA, Jiří – HOŠEK, Jiří: *Ninth to mid sixteenth century swords from the Czech Republic in their European context, part I*, Praha 2019, s. 82.

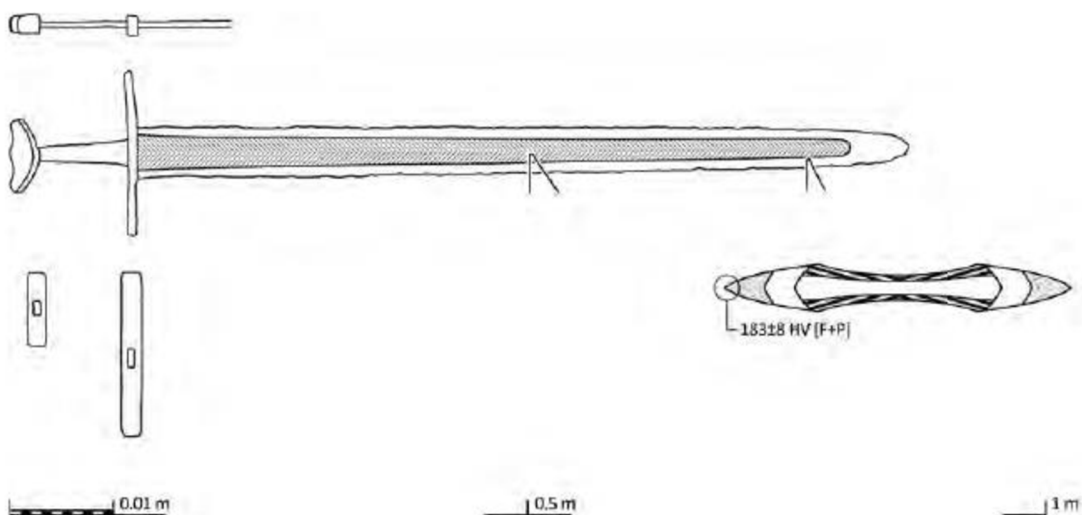
ID No 154, Nechvalín-Klenča (Hodonín district). Drawing by N. Košťová and J. Hošek.

Příloha 10: Petersenův typ N, převzato z: KOŠTA, Jiří – HOŠEK, Jiří: *Ninth to mid sixteenth century swords from the Czech Republic in their European context, part I*, Praha 2019, s. 188.

ID No 266, Žatec (Louny district). Drawing taken from Bubeník (1988, Tab. 278: 1).

Příloha 11: Petersenův typ X, převzato z: KOŠTA, Jiří – HOŠEK, Jiří: *Ninth to mid sixteenth century swords from the Czech Republic in their European context, part I*, Praha 2019, s. 272.

ID No 169, Opolany-Kanín (Nymburk district). Drawing by N. Košťová and J. Hošek.

Obrázek 1 Příloha 12: Petersenův typ Y, převzato z: KOŠTA, Jiří – HOŠEK, Jiří: *Ninth to mid sixteenth century swords from the Czech Republic in their European context, part I*, Praha 2019, s. 199.

Příloha 13: Hrob z kolína, převzato z: KOŠTA, Jiří – LUTOVSKÝ, Michal: Raně středověký knížecí hrob z Kolína, *Fontes archaeologici Pragenses* 41, 2014, s. 171.

Příloha 15: Hrob z kolína, převzato z: KOŠTA, Jiří – LUTOVSKÝ, Michal: Raně středověký knížecí hrob z Kolína, *Fontes archaeologici Pragenses* 41, 2014, s. 172.

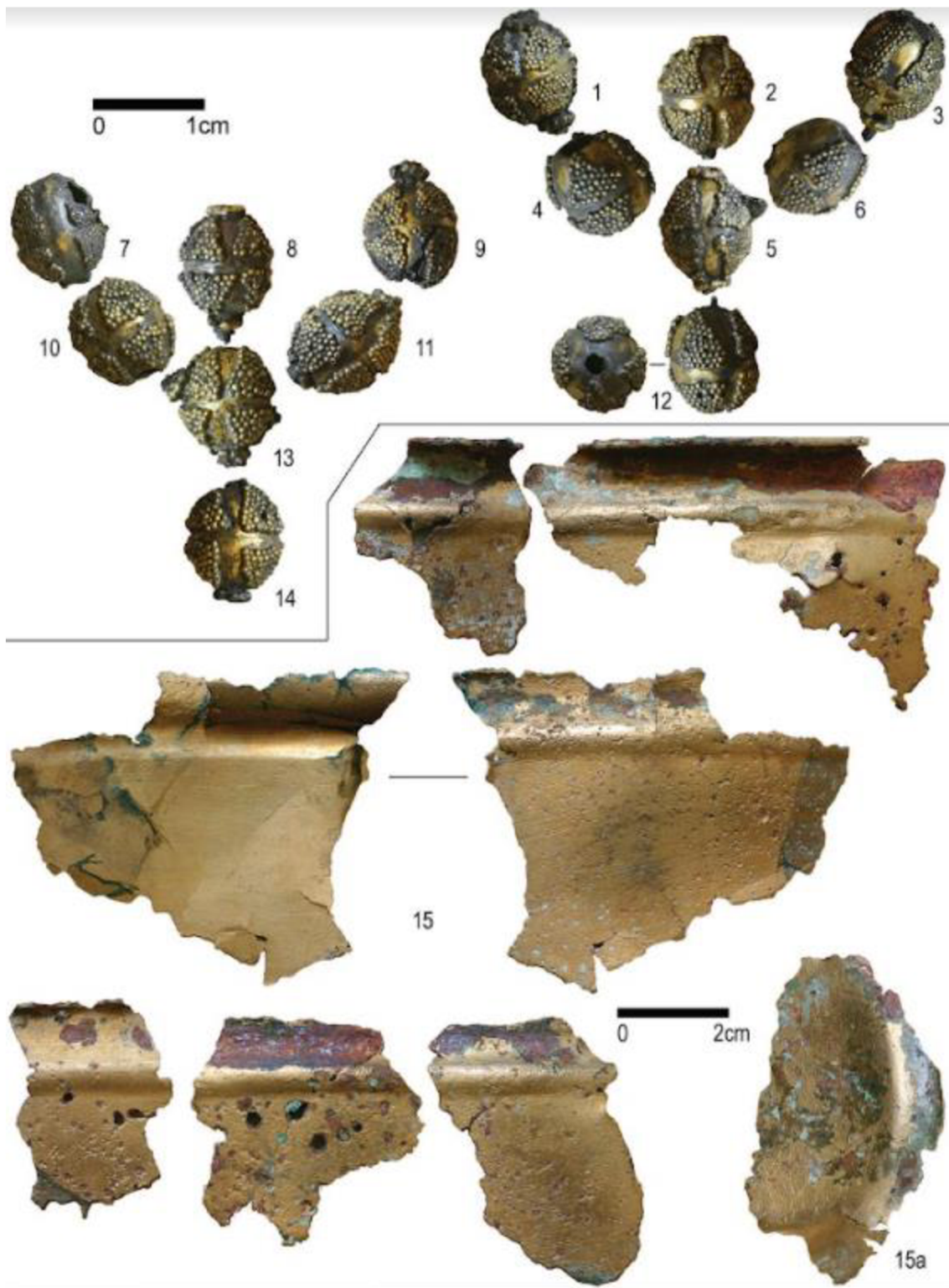
Příloha 16: Hrob z kolína, převzato z: KOŠTA, Jiří – LUTOVSKÝ, Michal: Raně středověký knížecí hrob z Kolína, *Fontes archaeologici Pragenses* 41, 2014, s. 173.

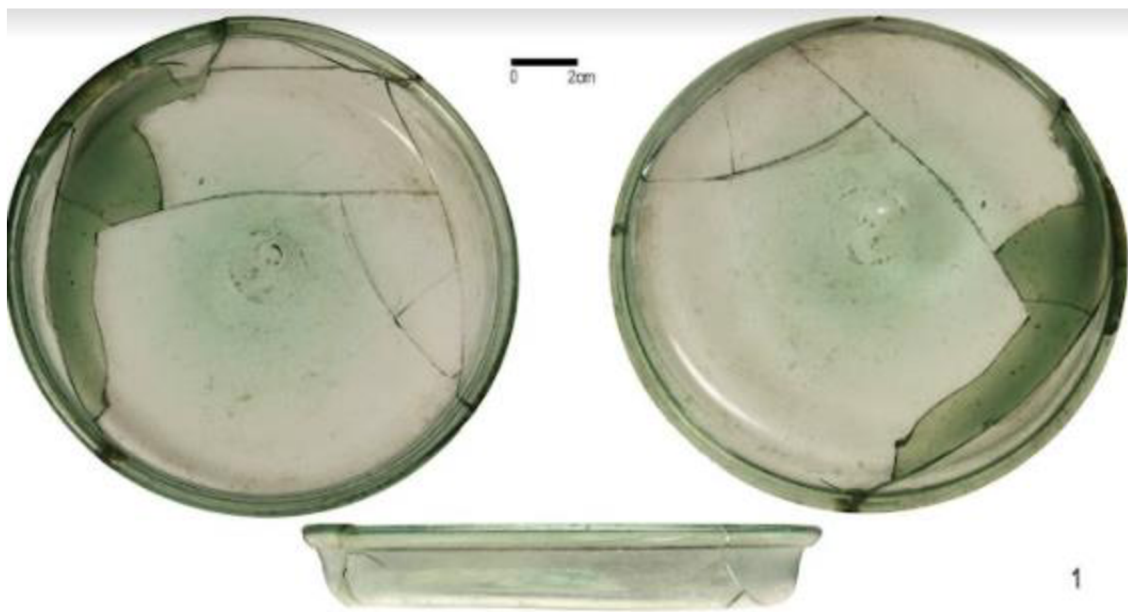
Příloha 17: Hrob z kolína, převzato z: KOŠTA, Jiří – LUTOVSKÝ, Michal: Raně středověký knížecí hrob z Kolína, *Fontes archaeologici Pragenses* 41, 2014, s. 174.

Příloha 18: Hrob z Kolína, převzato z: KOŠTA, Jiří – LUTOVSKÝ, Michal: Raně středověký knížecí hrob z Kolína, *Fontes archaeologici Pragenses* 41, 2014, s. 175.

Příloha 19: Hrob z kolína, převzato z: KOŠTA, Jiří – LUTOVSKÝ, Michal: Raně středověký knížecí hrob z Kolína, *Fontes archaeologici Pragenses* 41, 2014, s. 176.

Příloha 20: Hrob z Kolína, převzato z: KOŠTA, Jiří – LUTOVSKÝ, Michal: Raně středověký knížecí hrob z Kolína, *Fontes archaeologici Pragenses* 41, 2014, s. 177.